

CSEPELY-KNORR LUCA

A múlt kérdései – a jövő válaszai

A budapesti Kossuth tér térépítészeti tervpályázata

Past Questions – Future Answers

Budapest, Kossuth Square Urban Space Design Competition

LEKTOR: JÁMBOR IMRE

 VÁROSOK fejlődése során a központi térnek – akár a görög agórának vagy a középkori városok városháza körül kialakuló főterének – mindig különleges, kettős szerepe volt. Központjai a város irányításának, ebből adódik reprezentatív jellege; ugyanakkor a közösségi élet és a találkozás helyszíne is. Minden városi tér változik története során kialakítását, mentális jelentését tekintve. A történelmi változások, a városirányítás szándékai, a fejlesztési igények, és a politikai döntések is nyomokat hagynak rajtuk. Új funkciót kapnak, megváltozik szerkezetük és az őket körülvevő épített térfalak, valamint szabadtérépítészeti kialakításuk is. A fejlesztések és változtatások természetesen kiemelten érintik a főtereket. A Parlament felépülése óta az egykori Tömő tér ad helyet a Magyarország legfőbb államirányítási szervének otthon nyújtó épületnek. Emiatt az ország főterének szerepét is betölti. A budapesti városfejlődés során a főterekre amúgy is jellemző változások ezt a teret különösen érintették. Tanulmányom első részében rövid történeti áttekintés keretében vizsgálom, hogy milyen alapvető koncepcionális, térszervezési kérdések merültek fel a térrel kapcsolatban 1883 és 1927

között. A második részben a 2007 májusában lezajlott térépítészeti pályázatra benyújtott tervekben vizsgálom a történeti kérdésekre adott kortárs válaszokat, valamint napjaink tervezőinek viszonyulását a történeti környezethez.¹

I. A MÚLT KÉRDÉSEI

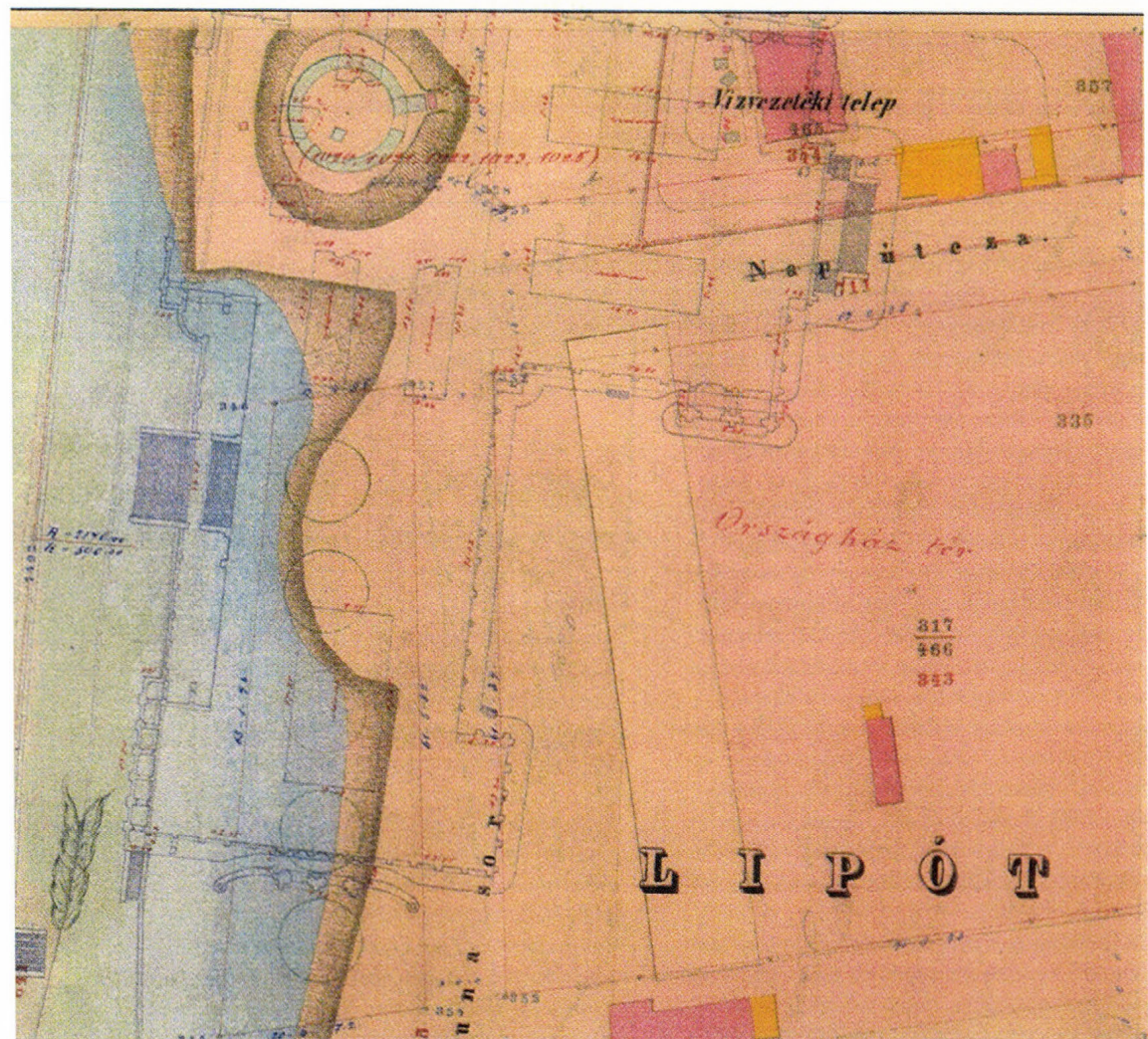
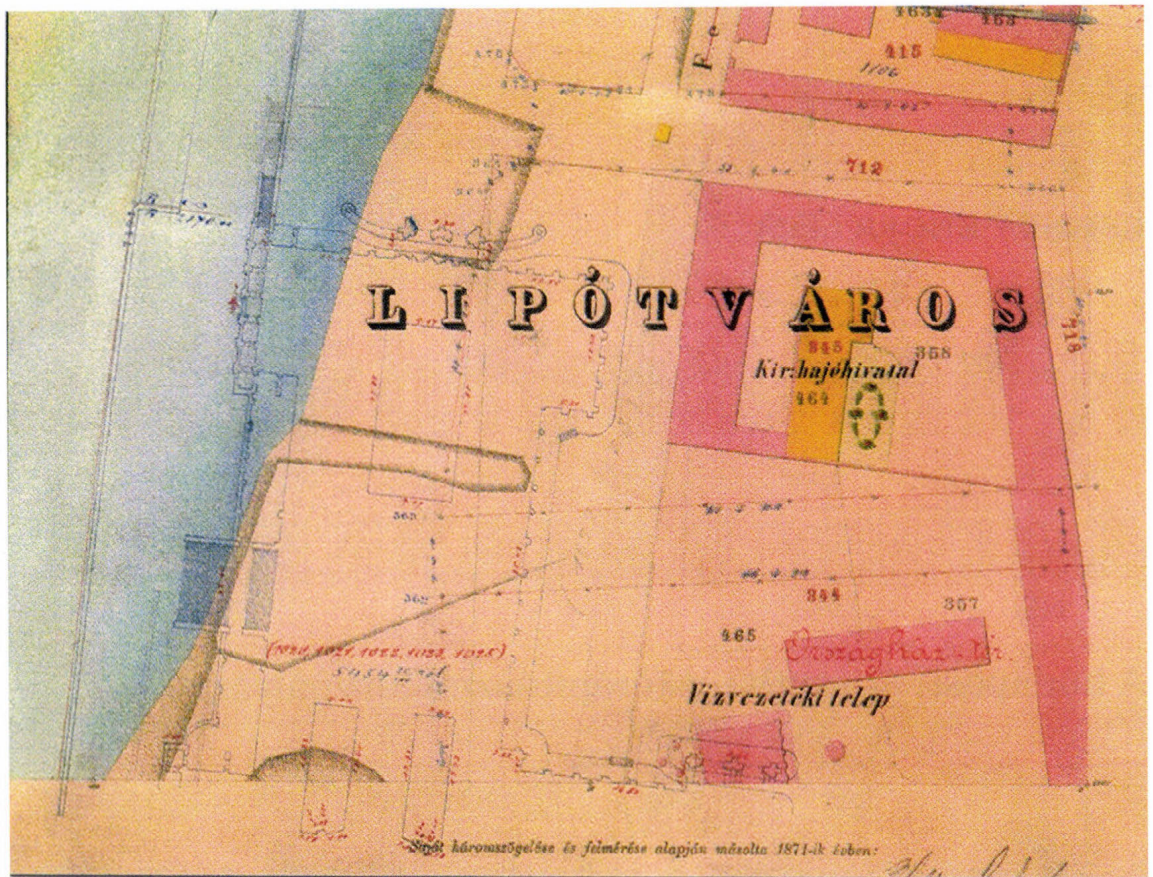
A TÉR TÖRTÉNETE 1880 ELŐTT

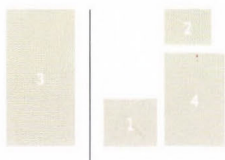
A mai Kossuth tér területe Budapest fejlődése során sokáig elhanyagolt városszéli terület volt. Az 1785-ös Balla Antal-féle térképen a tér területe még beépítetlen.² (1.kép) A királyi kamara először 1789-ben szabályoztatta a területet, ennek tervét Pollencing József készítette.

1804-ben Hild János szabályozási tervében a terület déli részét rakodópiacként határozta meg, míg az északi oldalon építési parcellákat jelölt ki. (2. kép) A környék utcahálózata a szabályozási tervnek megfelelően alakult ki, a piac helyén azonban szemétdomb keletkezett. A terület északi részén épült fel a hajózási hivatal épülete. 1844-ben a közmunkára kötelezett

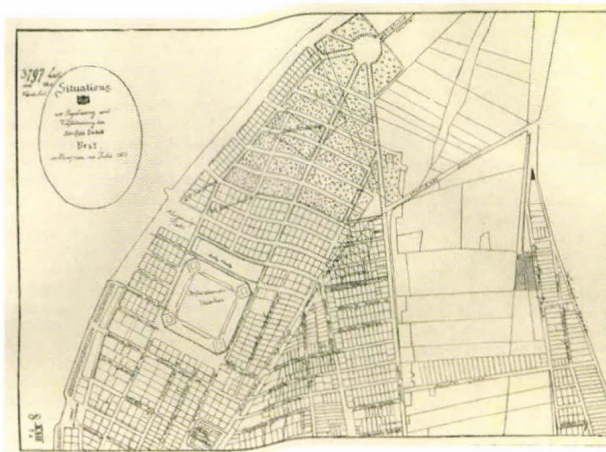
¹ A tervezői attitűdök vizsgálatakor Balogh Péter István e tárgyban kialakított terminológiáját használom. Balogh Péter István: Szabadtér-tervezés történeti környezetben. In: *4D Tájépítészeti és Kertművészeti folyóirat*. 2006/3. szám. 38.-44. oldal

² *Mappa Specialis intravillani hov est Fundorum Interioris Urbis nec non Suburbium Josephini et Theresiani...* in gremio Liberae Regiaeque Civitatis Pestiensis comprehensorum. Balla Antal, 1785.

1. kép: Részlet Balla Antal 1785-ös térképéről
2. kép: Részlet Hild János szabályozási tervéből, 1804.
3. kép: Részlet Halácsy Sándor 1871-es térképéből
4. kép: Részlet a Fővárosi Közmunkák Tanácsa által készített térképből, 1873.

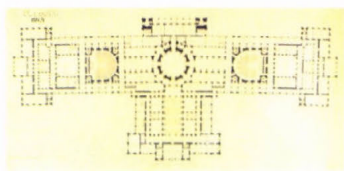
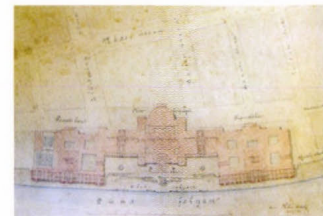
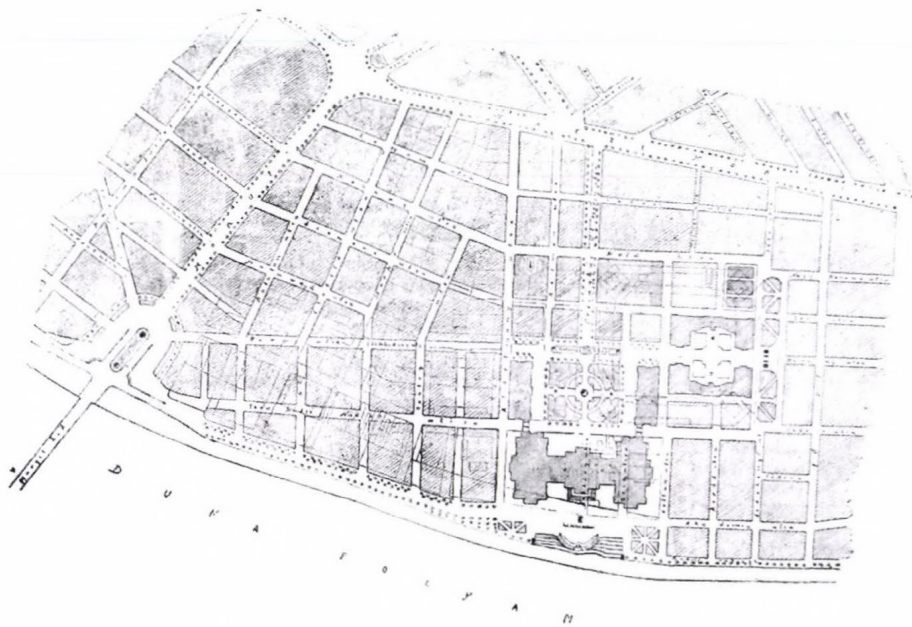

csavargók foglalkoztatása céljából elkezdték feltölteni a területet, erről kapta a Tömő tér elnevezést. 1867 után Pest város vízigényének kielégítésére több ütemben szivattyútelepet építettek itt, a szivókutak W. Lindley és Wein János tervei alapján készültek el. A Halácsy Sándor által 1871-ben készített térképlapra később rávezették a Parlament épületének körvonalát, így annak elhelyezkedése jól látható.³ (3. kép)

Az 1872-ben kiírt városszabályozási tervpályázatban, az angol Klein és Fraser tervezőpáros

által készített pályaműben, már megjelenik a Duna-part, mint a leendő Országház helye, ők azonban az akkor még álló vízmű északi oldalára helyezték az épületet. 1873-ban pedig egy, a Fővárosi Közmunkák Tanácsa által készített leendő városszabályozásokat és építkezéseket ábrázoló térképlapon jelent meg először a Tömő tér, mint az Országház helyszíne. (4. kép) Valószínűleg gróf Andrássy Gyula elképzelései közé tartozott a terület ilyen irányú hasznosítása. Az Országház Duna-partra való elhelyezésére már gróf Széchenyi István is tett javaslatot.

³ Halácsy Sándor: Sz. kir. Pest-város beltelkeinek térképe, 1871.

AZ ÁLLANDÓ ORSZÁGHÁZ TERE

1880. december 14 -én szentesítette Ferenc József Tisza Kálmán miniszterelnök ellenjegyzésével az 1880. évi LVIII tc.-et, amely „az országgyűlés mindkét házát befogadó állandó Országház építését rendeli el”.⁴ Ezután, 1881-ben országos bizottság alakult az Országház munkálatainak előkészítésére. Tagjai a város életében és fejlődésében olyan meghatározó szerepet játszó személyiségek voltak, mint például Andrassy Gyula gróf, Tisza Lajos gróf, Podmaniczky Frigyes báró, vagy Ybl Miklós építész. Az építkezés helyszínének a Tömő teret a Fővárosi Közmunkák Tanácsa választotta ki.

1882-ben, a térre és a környező utcák területére Palóczy Antal szabályozási tervjavaslatot dolgozott ki. (5. kép) A terv lényege egy a Dunától a jelenlegihez képest hátrébb elhelyezkedő épület, amely előtt a Duna felé külön térrészletet alakított ki. Tervében kettős lépcsősor teremt kapcsolatot a folyó és az épület között. Az épület keresztmetszetét a szemközti utca tengelyéhez igazítva helyezte el. Az Országház előtt minden oldalán épített térfalakkal határolt, szabályos formájú, szimmetrikus tér kapott helyet. A környező épületek mindegyike középület-funkciójú.⁵ Az elrendezést Palóczy egy évvel később, a Parlament épületére benyújtott pályázatában továbbfejlesztette. (6. kép) Elutasított terve sok olyan koncepcionális kérdésre választ adott, mely az épület megépítésétől kezdve folyamatosan foglalkoztatta a szakembereket.⁶

1883. február 1-én járt le az Országház épületére kiírt tervpályázat beadási határideje,

melyen négy egyenlő díjat osztottak ki: Steindl Imre, Hauszmann Alajos, Schickedanz Albert és Freund Vilmos, valamint Otto Wagner, Kallina Mór és Berndt Dezső között. A végleges tervek elkészítésére végül Steindl Imre kapott megbízást. (7-8. kép)

1884-ben Steindl módosította terveit, helyszínrajzán ekkor már a kompozícióba beépítve jelenik meg az Alkotmány utca tengelye, melynek kiszélesítését is javasolja. Szintén ezen a módosított tervsorozatán maradt fent a tér rendezésére vonatkozó koncepciója is. (9. kép) A módosított terv elképzeléseivel összhangban készítette el a Fővárosi Közmunkák Tanácsa a terület végleges szabályozási tervét, a következőkkel:

„A nagyszerű épület megkívánja, hogy szabadon álljon, és hogy fenségéhez illő környezetéről is gondoskodás történjék. Hatalmas főhomlokzata a fejedelmi Dunára nézend, a másik három oldalról is tágas tér által lesz övezve, s azon telkek, melyek egy térnek külső szegélyét képezendik, oly beosztást nyertek, miszerint díszesen, palotaszerűleg legyenek beépíthetők, azoknál főleg a középületek emelését tartván szem előtt. A térre az Alkotmány-utcaból lesz a főbejárat; az országház úgy fog elhelyeztetni, miszerint kelet felőli kiugrásának tengelye egy vonalban legyen az Alkotmány utca tengelyével.”⁷

A szabályozás elkészülte után a tér többi épületének tervezése is megindult. Az Országház építéskor először a keleti oldalon álló épületek készültek el, a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (ma Földművelésügyi és

5. kép: Palóczy Antal 1882-ben készített szabályozási terve a Tömő térre és környékére

6. kép: A Palóczy Antal által készített Országház tervpályázat helyszínrajza

7. kép: A Steindl Imre által készített pályamű helyszínrajza

8. kép: A Steindl Imre által benyújtott pályaműben szereplő alaprajz és nézetrajz

9. kép: Steindl Imre 1884-es módosított helyszínrajza

10. kép: Archiv fotó a Parlament építéséről

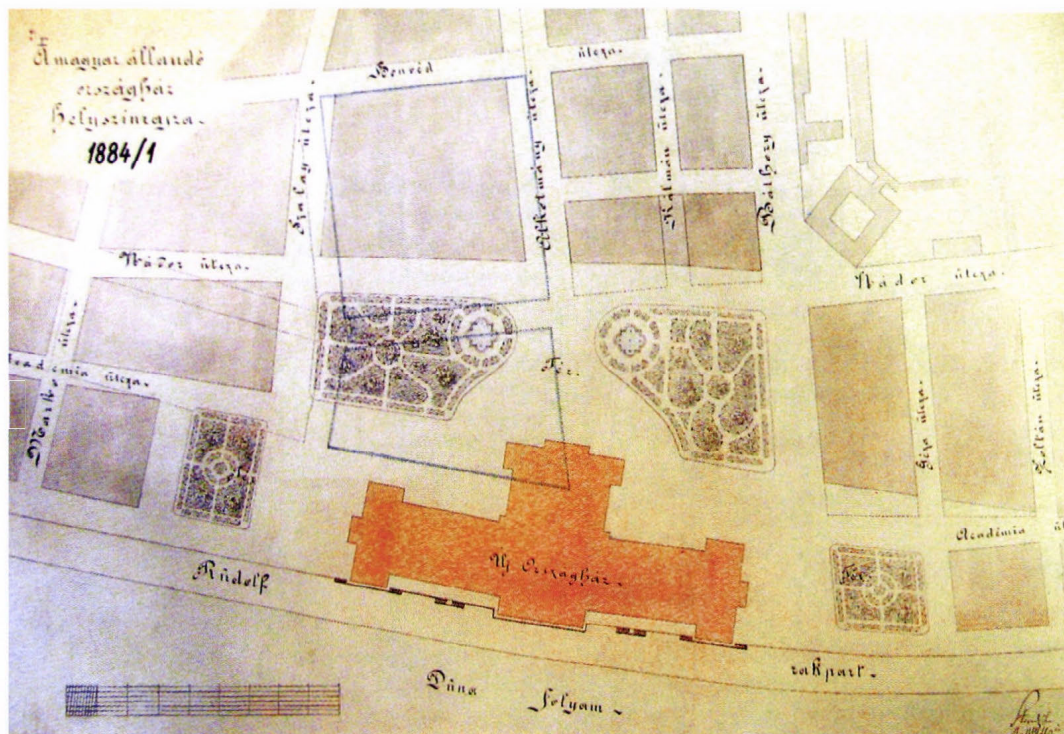
11. kép: Archiv fotó a Szent Korona fogadásáról

⁴ Siklóssy László: *Hogyan épült Budapest?* Budapest, 1931. 282. oldal.

⁵ Palóczy első tervét lásd: Ezrey: *A Parlament környéke*. In: *Vállalkozók Lapja*. 1914.

⁶ Palóczy pályázati tervéről részletesen: Gábor Eszter: *Az állandó Országház tervpályázata 1883-ban*. In: *Az Országháza. Buda-pesti Országháza tervek 1784-1884*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2000.

⁷ A Közmunkatanács szabályozási javaslatát Siklóssy László idézi a tanács történetével foglalkozó művében. Siklóssy László: *Hogyan épült Budapest?* Budapest, 1931. 283. oldal

Vidékfejlesztési Minisztérium), Bukovits Gyula tervei szerint, mely a legrégebbi a téren; ezután épült meg a Kúria és a Budapesti Ítéltábla számára (ma Néprajzi Múzeum) a Hauszmann Alajos által tervezett neoreneszánsz palota. Az északi és a déli oldal épített térfalai sokáig hiányoztak, csak jóval később, az 1920-as, 1930-as években készültek el.

STEINDL TÉRTERVEZÉSI ALAPELVEI

„Situatio.....Az épület mögött és mellett pedig rendessé alakítandó hármastér terület.”

(Steindl Imre)⁹

A pályázati tervekben Steindl az épület északi, keleti és déli homlokzata előtt „hármastér” kialakítását jelölte. Ezek az Alkotmány utca (akkor még Nap utca) tengelye nem szervező eleme a keleti térrésznek, hiszen a pályázatban az épületet a mai állapothoz képest délebbre helyezte el, vele szemben zárt térfalat ábrázolt. (7. kép) 1884 februárjában készített első módosított helyszínrajzban az épület már a jelenlegi helyén szerepel, így az Alkotmány utca tengelye három részre osztja a keleti térrész, ami azonban az eredeti hármastér koncepcióján nem változtatott. (8. kép) Amint az 1884-es műleírásából származó idézetben is olvasható: a hármastér az északi, a keleti és déli tér hármasságát jelent, nem az általa is három részre osztott keleti térrészre utal. Térrendezési koncepciójának lényeges eleme, hogy a három egység kialakítása formailag, stílusban egyezik. A keleti kertben az épület tengelyében burkolt felület jelenik meg, a tengely két oldalán pedig két növényekkel

kialakított kertrészlet, melyek felépítése azonos elemekből áll, és a tér alakjához mérten az elrendezés szimmetrikus. Ezt erősíti a két díszkút elhelyezése is.

KONCEPCIÓK AZ 1884-1900-AS ÉVEKBEN

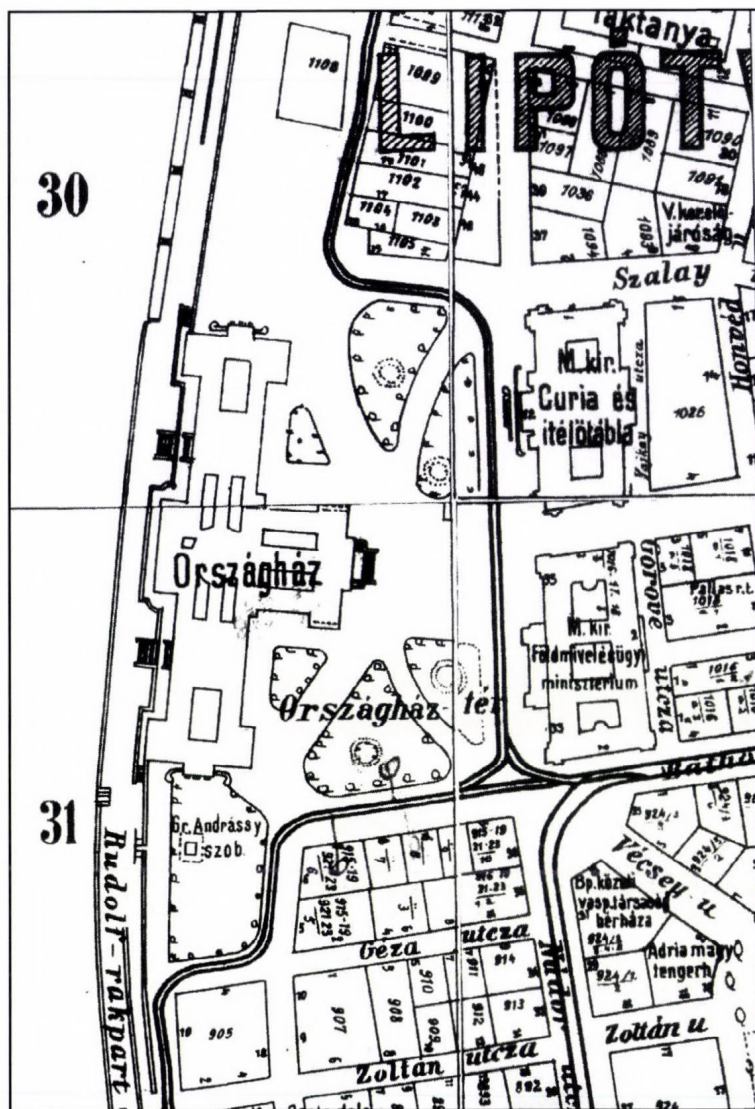
A Parlament építésének megkezdésére 1885-ben került sor, a hosszan elhúzódó építkezés során 1894-ben készült el a homlokzat főpárkánya, 1896-ban a millenniumi ünnepségek keretében már itt zajlott a „Szent Korona fogadása”, és használható volt a kupolacsarnok is. (10-11. kép) Ebben az évben olvashatunk először a tér kertészeti rendezéséről is. A kert című folyóirat beszámol arról, hogy a Fővárosi Közmunkák Tanácsa jóváhagyta a tér rendezésére vonatkozó terveket, azzal a kikötéssel, hogy a Földművelésügyi Minisztérium és a Kúria előtti területen alacsony növekedésű fák ültetését javasolják, „*hogy a monumentális épületek architektonikus hatását ne zavarják*”.¹⁰ Szintén ebben az évben olvashatunk arról is, hogy a Fővárosi Főkertészeti Hivatal, melynek vezetője ekkor Ilsemann Keresztély, a park létesítésének költségeit 86 000 forintban állapította meg. Egy másik hírben közlik, hogy a kivitelezés a következő év tavaszán, vagyis 1897-ben megindul.¹¹ Ez azonban mégsem történt meg, hiszen 1904-ben Andrássy Gyula gróf lovas szobrának felállításakor, és a déli kert kialakításának hírladásaikor említik ugyanebben a folyóiratban, hogy Ilsemann Keresztély vezetése alatt ekkor készül a keleti oldal parkosítása. A terveket a Fővárosi Mérnöki Hivatala, valamint a Fővárosi Közmunkák Tanácsa Mérnöki Osztálya készítette, egyeztetve Steindl Imrével,

8 Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium épülete: épült Bukovits Gyula tervei szerint, 1885-1886-ban, A Kuria épület Hauszmann Alajos tervei szerint 1893-1896 között épült.

9 Steindl 1884-es módosított terülváltozatához köztölt magyarázata. Steindl Imre: Tervmagyarázat és műleírás, az állandó országgház tervezete és költségvetéséhez. In: *Az Építési Ipar*. 1885/9. 104-105, 115-116. oldal

10 Az új országgház előtti tér rendezése. In: *A kert*. 1896. 120. oldal

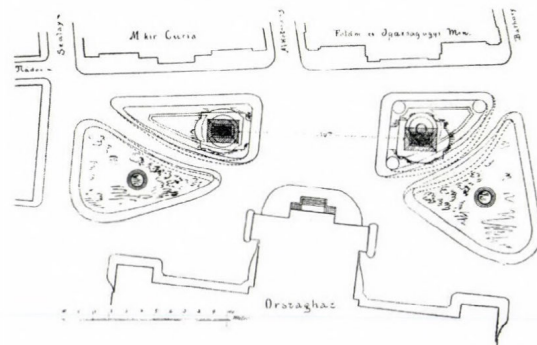
11 Az új országgház parkja. In: *A kert*. 1896. 68. oldal, 120. oldal, 929. oldal

12. kép: Részlet Budapest Főváros kataszteri térképéből, 1908

13. kép: Palóczy Antal terve az Andrássy szobor elhelyezéséhez, 1900.

14. kép: Lechner Jenő pályaműve a Magyar Mérnök- és Építész Egylet szoborelhelyezési pályázatán, 1904.

és az Országház Építési Végrehajtó Bizottságával.¹² A tér kialakítását az 1908-as kataszteri térkép ábrázolja. (12. kép) 1900-ban tehát még nem készült el a tér, azonban ekkor sor került egy olyan eseményre, mely ismét a figyelem középpontjába állította az akkor már Országház tér rendezésének kérdését. Ekkor döntöttek ugyanis arról, hogy a téren gróf Andrássy Gyula szobrát állítják fel. A szobor elhelyezési problémájának megoldására tett javaslatot Palóczy Antal.¹³ (13. kép)

PALÓCZI ANTAL TERVE

„...Ugy gondoljuk ugyanis, hogy az országház előtt megfelelőbb lett volna a fórumszerű építészeti tér, és nem park, mely nem a monumentálisság fokozására szolgál, hanem a kellemest segíti elő... De éppen mert a tér nagy, elosztható olyformán, hogy az országház kapuzatával az előtér egy hatalmas fórumot képezzen...”¹⁴ (Palóczy Antal)

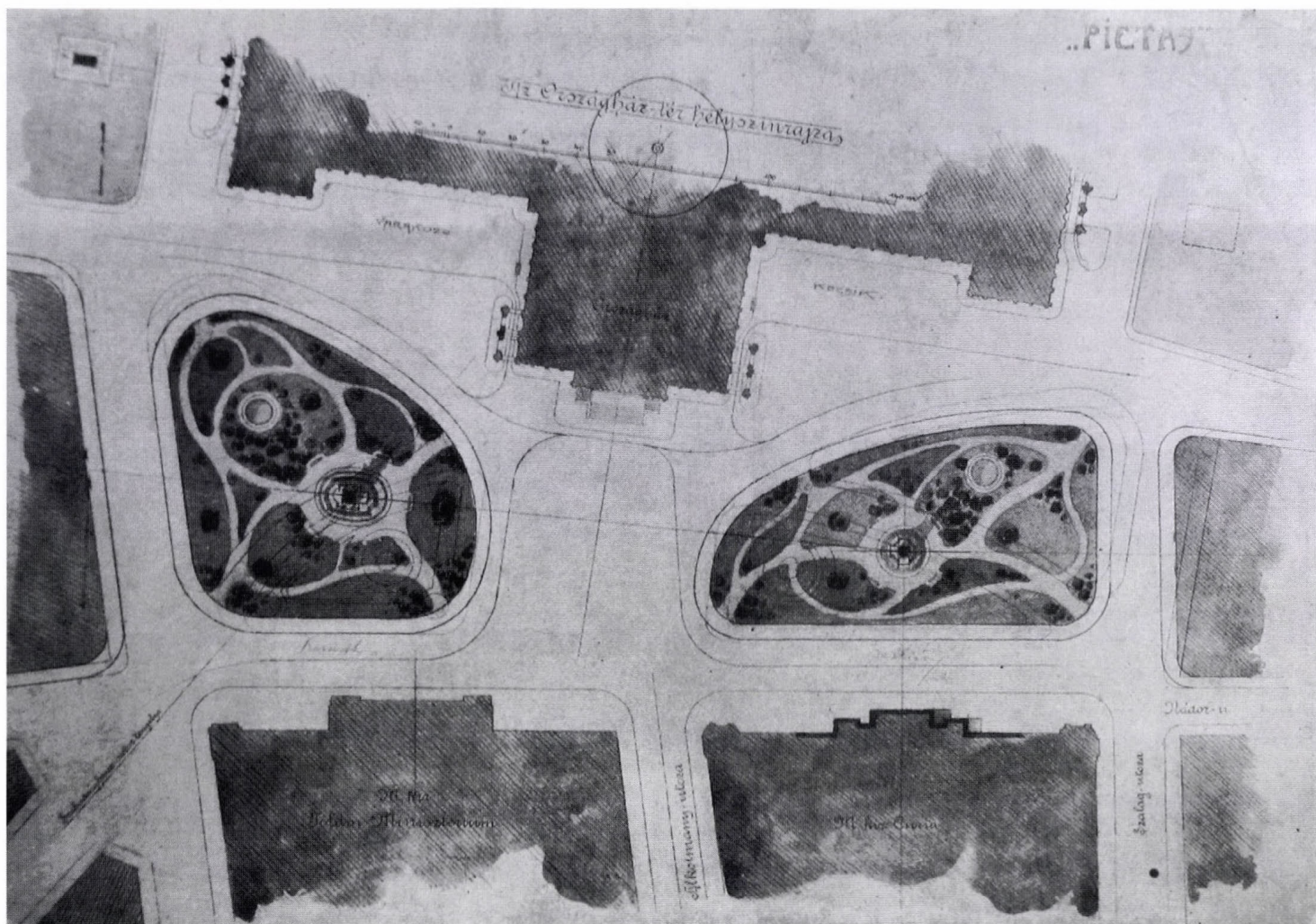
Palóczy a tér elemzése kapcsán megemlítette, hogy a lovas szobor eredetileg a Parlament

tengelyében tervezett elhelyezése nem helyesíthető, mert ennek erősítése csak még jobban kiemelné az Országház és az Alkotmány utca középvezetékének egymáshoz képesti eltérését. Tervében ebből kifolyólag az észak-déli tengelyre komponálta, és két lovas szobor elhelyezését javasolta. Ekkor jelent meg tehát a két szobor és az észak-déli tengely hangsúlyozásának gondolata, mely a tér története során többször visszatérő motívum. Palóczy elképzelésének fontos eleme még, hogy kiemeli az épület előtti fórum-szerű burkolt tér szűkességét, ami a korábbi szabályozási, és Országház pályázati tervének is fontos eleme volt. A központi tér formai kialakítását tekintve az épület tengelyére, annak középső kiugró rizalitjára szervezett. Szintén fontos kiemelni, hogy Palóczy szerint az épület előtt nem parkra, hanem építészeti térre lenne szükség, ami az épület monumentalitását kiemeli. A „tér” vagy „park” kérdés a mai napig fontos a Kossuth tér megítélése szempontjából. A tanulmánynak, melyet Palóczy a szoborelhelyezésről írt, a tér történet vizsgálata szempontjából fontos részlete, hogy megemlíti, 1900-ban már állt két

¹² A kert. 1904. 585. oldal, Somorjay Sélysette: Budapest, Kossuth tér. Történeti áttekintés és műemlékvédelmi szempontok a tér rendezéséhez. A tervpályázat dokumentációjának melléklete. 2007.

¹³ Palóczy Antal: Gróf Andrássy szobra és az Országház tere. In: *Építő Ipar*. 1900. 313-314. oldal

¹⁴ Palóczy Antal: Gróf Andrássy szobra és az Országház tere. In: *Építő Ipar*. 1900. 313. oldal

szökőkút a téren, melyek helyét a közölt helyszínrajzon meg is jeleníti.

Andrássy Gyula lovasszobra végül a déli kertben került elhelyezésre, ennek kertészeti kialakítását a Fővárosi Mérnöki Hivatal tervezte, 1906-ban.¹⁵

LECHNER JENŐ ELSŐ TERVE A KOSSUTH TÉRRE

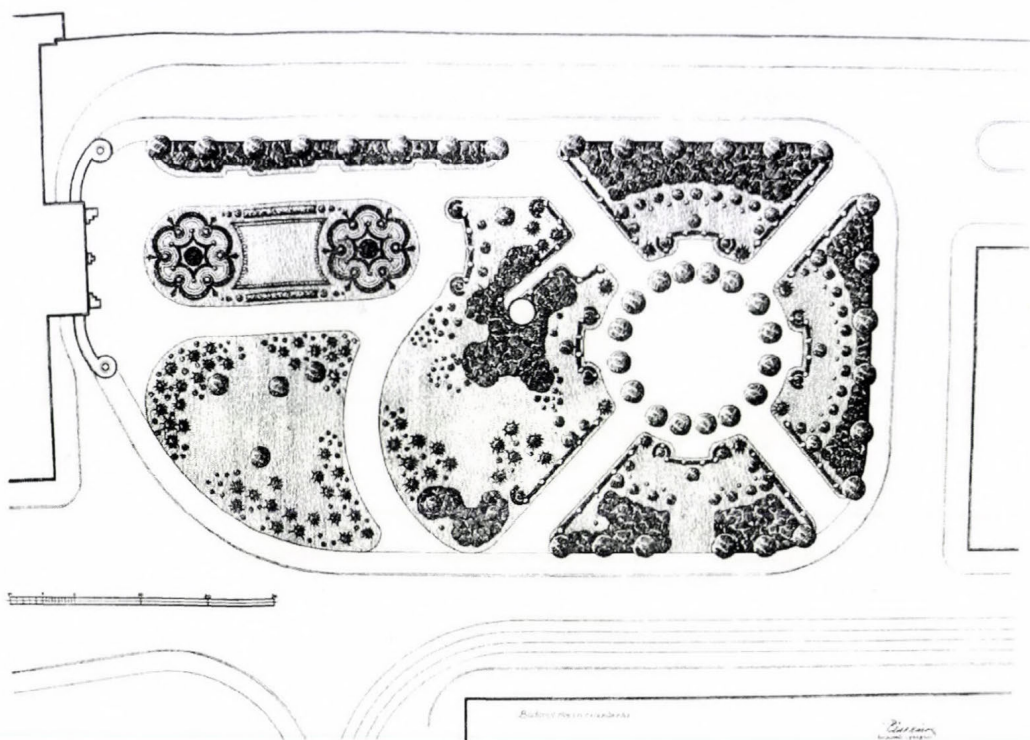
1904-ben azonban lezajlott a tér tervezésének újabb pályáztatása. A Főváros döntése értelmében ugyanis az Országház téren kell elhelyezni Kossuth Lajos szobrát. A szobor ekkor még nem volt meg, a szobrászati pályázatra először 1905-ben, majd 1908-ban került sor, ettől függetlenül a Mérnök- és Építész- Egylet pályázata lezajlott, a győztes Lechner Jenő 'Pietas' jellegű pályaműve lett.¹⁶ (14. kép) Lechner Jenőnek ez a terve szorosan kapcsolódik Palóczy korábban már ismertett elképzeléséhez, és előfutára Lechner későbbi terveinek. Elképzelésének lényege a két szobor elhelyezése. A Kossuth-szobrot a tér déli oldalára helyezi, olyan helyzetbe,

hogy az a Szabadság tér felől is látható legyen. Javaslatáértelmében a másik szobor Batthyánnak mint a magyar alkotmányos rend másik nagy történelmi alakjának állít emléket, helyét a Kúria épület tengelyébe jelöli ki. A terv jövőre is hatást gyakorló lényeges kérdése, hogy a két szobor nem az épület tengelyére szimmetrikusan helyezkedik el, ezáltal erősebbé válik az észak-déli tengely hangsúlyozása. Ez az első olyan koncepció, mely a Kúria épület tengelyébe helyezett szoborral erősíti az épületnek a tér egységébe való illeszkedését, a térfalak térszervező szerepét hangsúlyozva ezzel.

A Kossuth-szobor elhelyezésének kérdése a tér történetét sokszor befolyásoló tényező maradt. A szobrászati pályázat második meghirdetésére 1908-ban került sor, ekkor Horvay János szobor-terve lett a győztes, a szobor elhelyezésére azonban csak jóval később került sor.

1911-ben indult meg a Földművelésügyi Minisztérium előtti térrész parkosítása. A térről fennmaradt 1920-as évekből származó fotókról alkothatunk képet ekkori arculatáról. A nagyjából

¹⁵ Az Andrássy-szobor parkja. In: *A kert*. 1906. 213-214. oldal
¹⁶ Lechner tervének publikálását ld: Lechner Jenő: A budapesti Kossuth-szobor elhelyezéséről. In: *Építő Ipar*. 1905. 198-200. oldal

15. kép: Archív légifelvétel 1920-as évekből

16. kép: Archív fénykép az 1920-as évekből

17. kép: Råde Károly felmérési terve az északi kertről

18. kép: Råde Károly felmérési terve a déli kertről

19. kép: Palóczy Antal Kossuth-szobor elhelyezési javaslata, 1926.

szimmetrikus alapelrendezést íves kocsutak törik meg. Az északi és a déli kert is elnyerte ekkorra azt a formáját, mely sokáig uralkodó maradt. A légifotókról, és Råde Károly később publikált felmérési terveiről az azonban jól látható, hogy az északi és déli mellékterek Steindl-féle egységes kialakítású koncepciója ekkorra már teljesen felborult. (15-18. kép)

AZ 1926-1927-BEN KÉSZÜLT JAVASLATOK

A tér története során igen jelentős az 1926-os év. Ekkor került ugyanis újra szóba a Kossuth-szobor elhelyezésének kérdése. A Főváros Szoborelhelyezési Bizottsága a Parlament tengelyében való elhelyezés mellett döntött, ezt azonban nem helyeselte a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, valamint a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács.

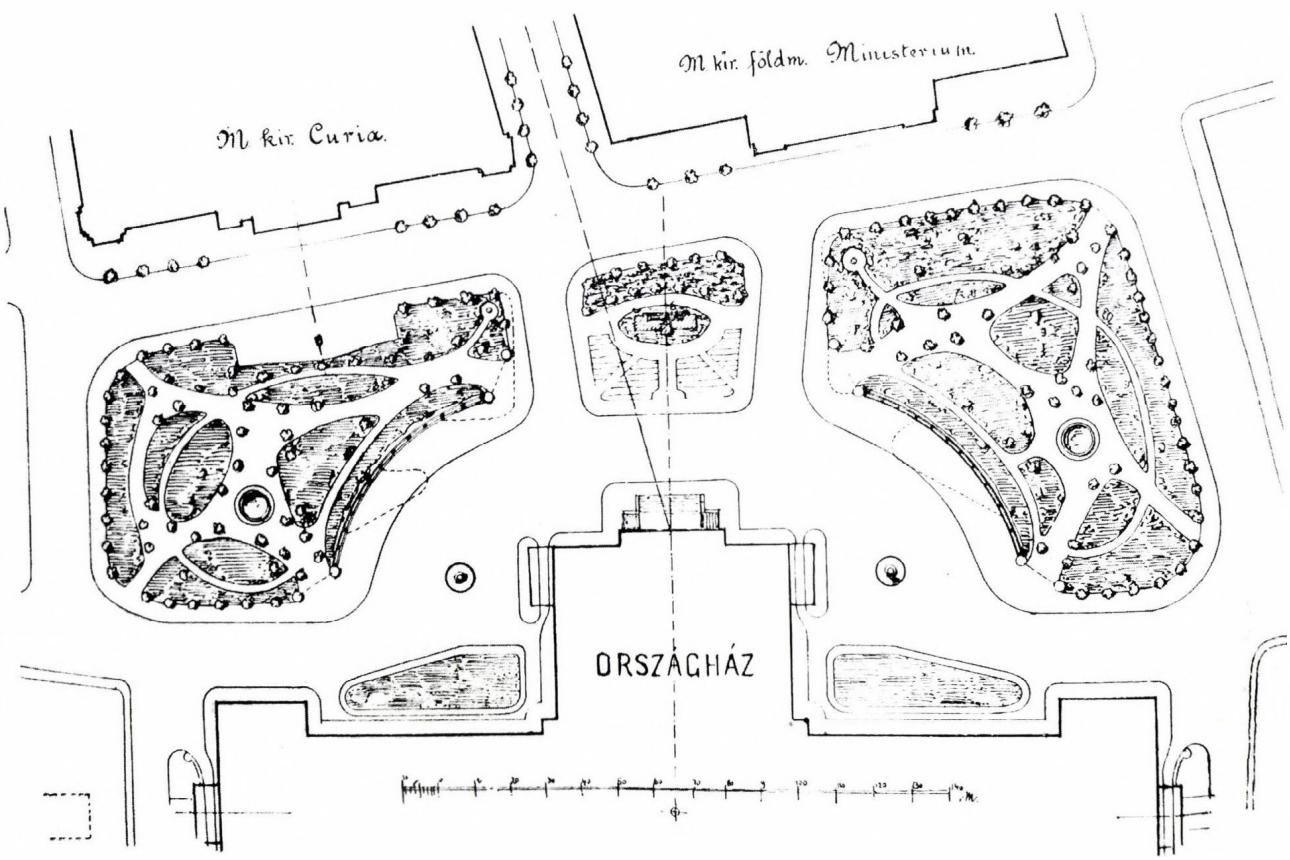
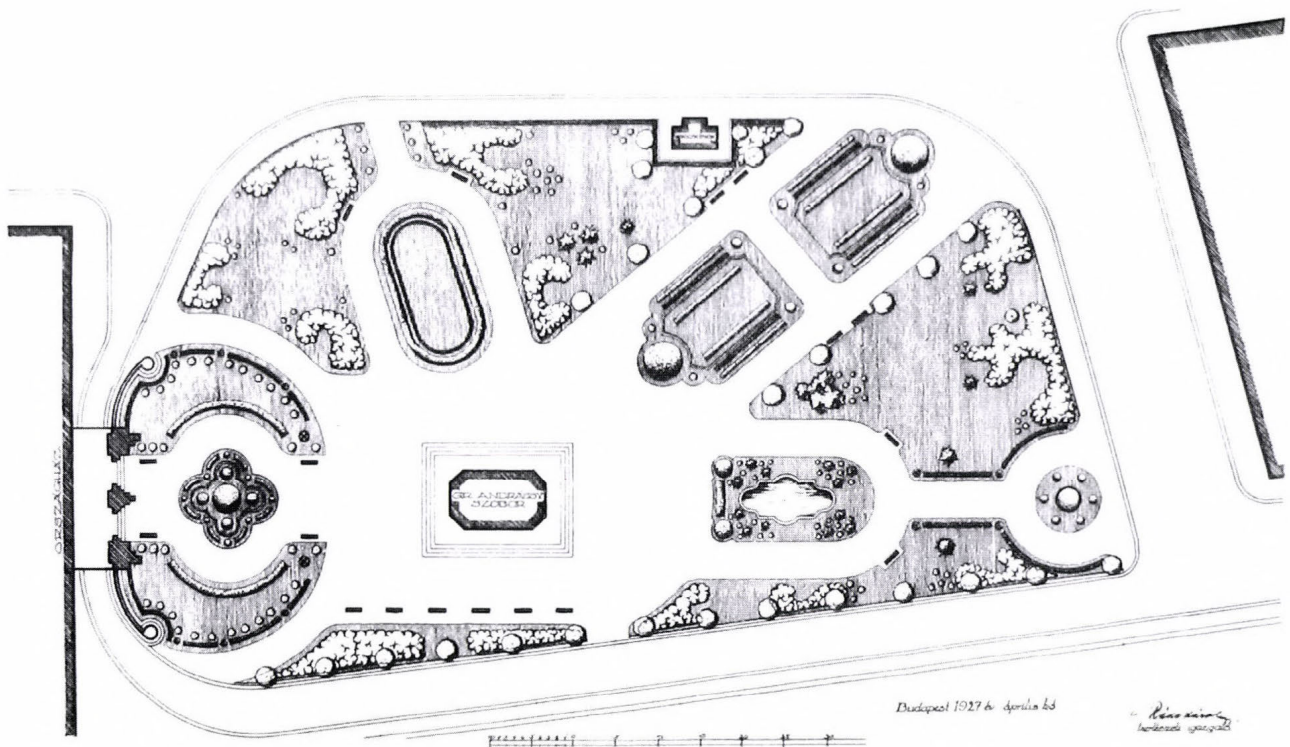
PALÓCZI ANTAL ÉS PIROVITS ALADÁR TERVEI

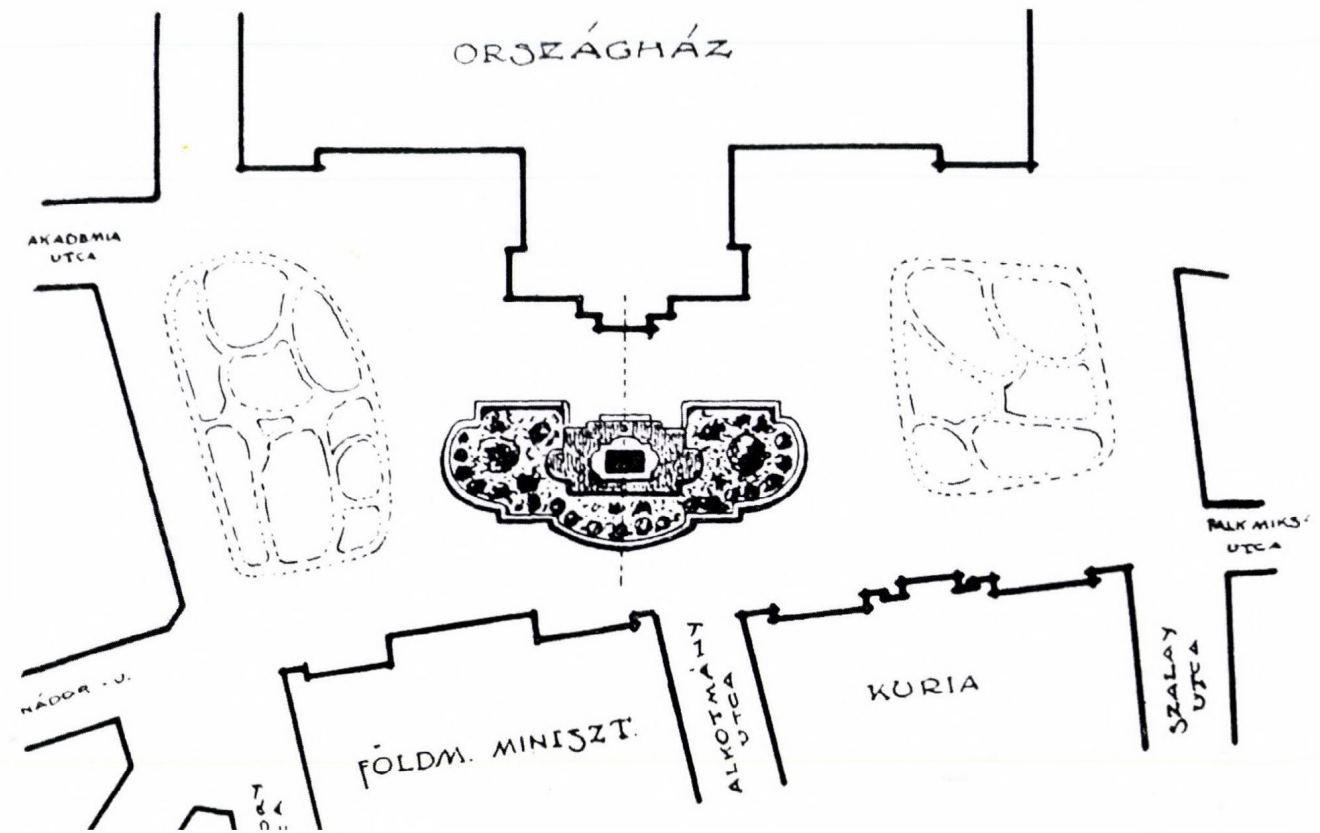
„A Parlament – mint a tér főépülete – számára külön, saját teret hasítok ki a térfelületből, mely tér úgy jelenik meg, mint a Parlament Fóruma – és a Parlammal együtt, mint összetartozó egység, körülhatároltan, önállóan helyeződik be az Országház térfelületébe.”¹⁷ (Palóczy Antal)

A szobor tengelyben való elhelyezése mellett állt ki Pirovits Aladár és a térrel már sokadszorra foglalkozó Palóczy Antal.¹⁸ (19-20- kép) Mindketten a tér közepén, önálló elemként, a meglévő zöldfelületekhez nem csatlakoztatva, zöld háttérrel helyezték el a szobrot, mely a Parlament felé néz. Horvay János alkotását megnézve érdekes kérdés, hogy miért tartották annyira fontosnak a szobor tengelyben való elhelyezését, hiszen a szobor igen széles talapzatra készült alkotás, amelyből ilyen elhelyezéssel az utcákból és a szemközti oldalon lévő házak felől csak a szobor hátulját lehetett volna látni. A Parlament tengelyében való elhelyezés, – ezáltal az épület tengelyének hangsúlyozása a szemközti házak vonala, valamint az Alkotmány utca tengelyével

¹⁷ Palóczy Antal: A Kossuth-szobor helye s az Országház-tér. In: *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*. 1926. 190. oldal

¹⁸ Palóczy Antal: A Kossuth-szobor helye s az Országház-tér. In: *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*. 1926. 189.-192. oldal, Pirovits Aladár: Különvélemény a Kossuth-szobor elhelyezésére tárgyában. In: *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*. 1926 195-196. oldal, Pirovits Aladár: A Kossuth szobor elhelyezése. Palóczy Antal előadása a mérnök együletben. In: *Vállalkozók lapja*. 1926. 2. oldal

szemben - az egyik válasz. Kossuth a korszakban a magyar alkotmányos rend, és a független magyar állam egyik jelképe, ezáltal a központi elhelyezés indokolt, mely szintén válasz lehet az előbbi kérdésre. Palóczy koncepciójának leírásakor részletesen megmagyarázza az elhelyezés indokait. Tervének lényege az Országház terének leválasztása a szemközti oldal épületeitől, a központi épület számára vizuálisan és alaprajzilag elkülönülő tér létrehozása. Ennek érdekében a Parlament bejárata előtt félkörívben, annak stílusához igazodó kőbalusztrádot tervezett, mely mögött meghagyta a zöldfelületet. A félkörív felezőpontjában áll a Kossuth-szobor, mely mögött magas zöld háttér kapott helyet. Elrendezésének lényege, hogy az Országház külön, zöldfelülettel, kertekkel, növényekkel körülvett előteret kapott, ahol csak a főhomlokzat és a Kossuth szobor látható, ez a kettő uralkodik. A szemközti oldalon álló épített térfalak nem határolják a teret, a városhoz, illetve a tér városhoz tartozó részének elemei. Véleménye szerint így oldható meg az Alkotmány utca tengelye, és a Parlament tengelye közötti kellemetlen eltérés problémája. Tervének része még a Kúria épület előtt a burkolt felület kiszélesítése, hogy az épület ezáltal jobban érvényesülhessen. Lechner szoborelhelyezési javaslata után ez a második olyan elképzelés, mely a tértervezéssel kapcsolatban foglalkozik a szemközti oldal házainak a térhez való szorosabb kapcsolatának kérdésével is. Lechnerrel szemben azonban Palóczy nem kívánja integrálni a Parlament előtti térbe az épületeket, hanem annak vizuálisan és térben egészen különálló saját teret kíván létrehozni.

LECHNER JENŐ ÉS RERRICH BÉLA TERVE

„...az új, észak-déli hossztengety hangsúlyozása által a tér esztétikai hatása is egységesebbé, összefogottabbá válik.”¹⁹ (Ybl Ervin)

1926-ban a Magyar Mérnök és Építész Egylet, valamint a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács határozottan állást foglalt a Kossuth-szobor Parlament tengelyében való elhelyezése ellen.²⁰ A tér szerkezetének megoldását a Lechner Jenő és Rerrich Béla által készített tervben látták.²¹ (21-22. kép) A koncepció Lechner 1904-ben készült elképzelésének továbbfejlesztett változata, mely stilárisan azonban egészen új. Palóczy tervével ellentétben, mely formailag még Steindl elképzeléséhez kapcsolható, a Lechner-Rerrich tervezőpáros saját nyilatkozata szerint „az Országház tér szigorú építészeti kertelrendezést követel”²², ennek megfelelően tiszta geometrikus formákra épülő, a korszak kertművészettel foglalkozó szakembereinek kifejezésével élve „mértnias” kertet tervezett.²³ Az egyszerű formákon túl elképzelésüknek nagyon fontos eleme az erőteljesen, két szobor által hangsúlyozott észak-déli tengely. Kossuth szobra a tér északi oldalára került, vele szemben pedig itt már II. Rákóczi Ferenc lovas szobra áll, annak ellenére, hogy Lechner korábbi írásában ezt nem tartotta jó elképzelésnek. Valószínű azonban, hogy a téren a Rákóczi-szobor felállításának kérdése ekkor már eldöntött tény volt, és már korábban, az 1904-es pályázaton is felmerült mint lehetőség. A szerzőpáros tervén megjelenik az épület rizalitja előtti széles, burkolt tér, melynek méretei itt már jóval monumentálisabbak, mint Lechner korábbi tervén. A két szobor kereszttengety az északi és

¹⁹ Ybl Ervin: a Kossuth-szobor helye az Országházterén. In: *A Magyar Mérnök-és Építész-Egylet Közlönye*. 1926. 223. oldal

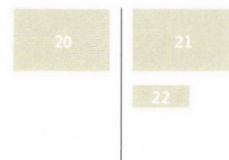
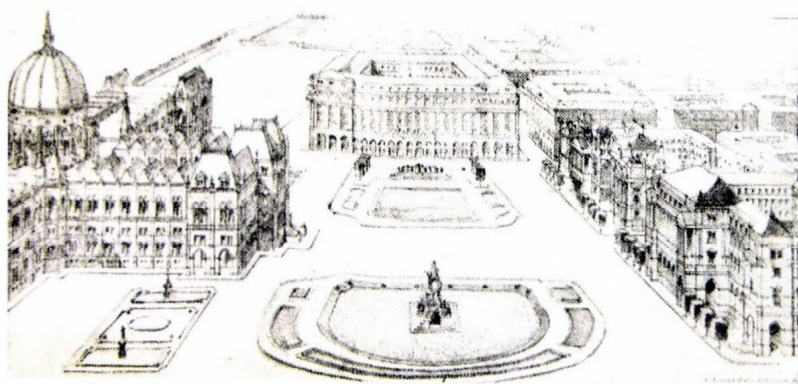
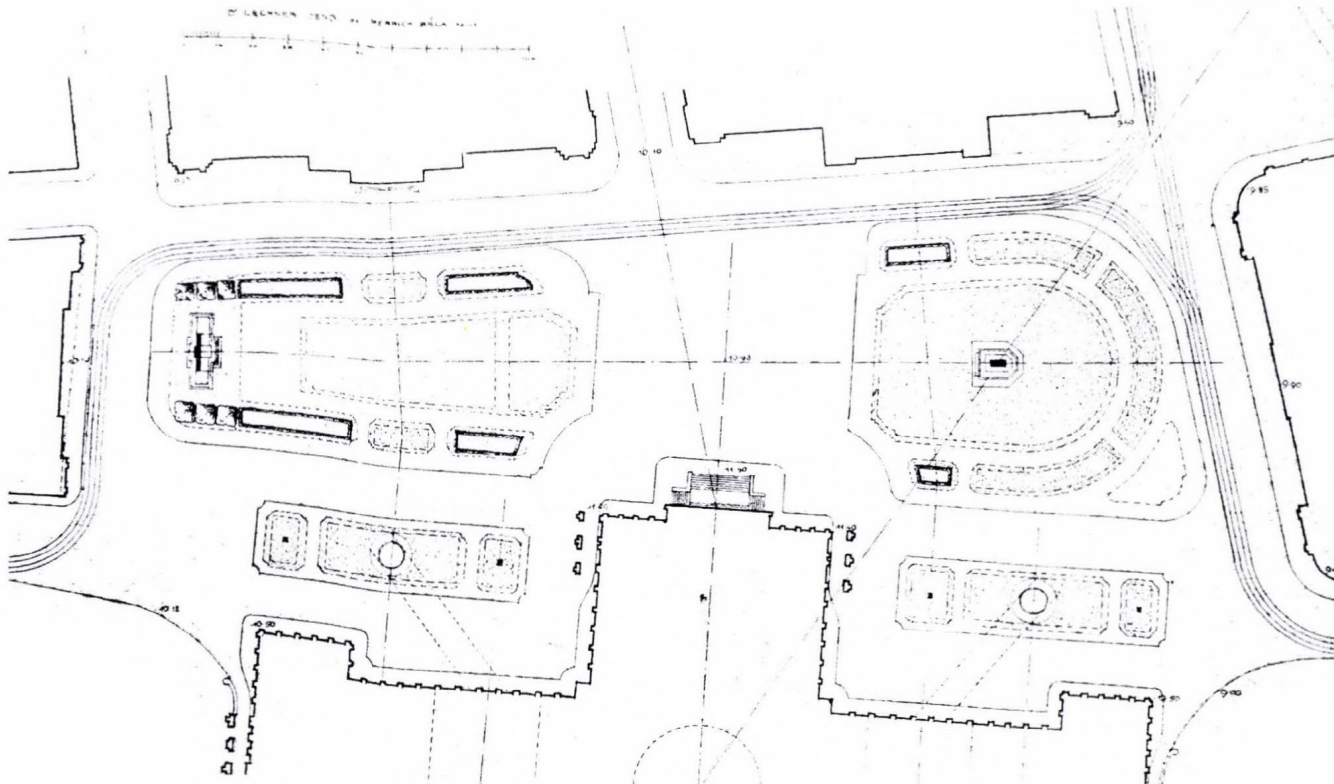
²⁰ Sárkány István: A Kossuth-szobor elhelyezése. In: *Építő Ipar Építő Művészet*, 1926. május 1., A Kossuth-szobor elhelyezésének ügye. In: *Építő Ipar Építő Művészet*, 1926.

77. oldal, A Mérnök-és Építészek Nemzeti Szövetsége a Kossuth-szobor Országházterén való felállítására. In: *Építő Ipar Építő Művészet*. 1926. 109. oldal, A Magyar Mérnök-és Építész-Egylet állásfoglalása a budapesti Kossuth-szobor elhelyezése tárgyában, In: *Építő Ipar Építő Művészet*. 1926. 90. oldal,

²¹ A terv bemutatását és publikálását ld: Ybl Ervin: a Kossuth-szobor helye az Országházterén. In: *A Magyar Mérnök-és Építész-Egylet Közlönye*. 1926. 222-224. oldal

²² Lechner Jenő és Rerrich Béla egy napilapban tett nyilatkozatát idézi Ráde Károly. Ráde Károly: Az Országház tér rendezése, In: *Kertészeti Lapok*, 1927. 61. oldal

²³ Rapaics Raymund: *Magyar kertek*, Budapest, s.a. 280. oldal.

20. kép: Pirovits Antal Kossuth-szobor elhelyezési javaslata, 1926.

21. kép: Lechner Jenő és Rerrich Béla által készített terv alaprajza, 1926.

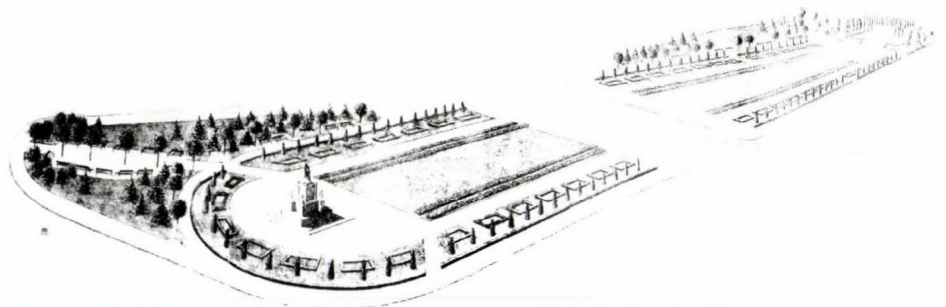
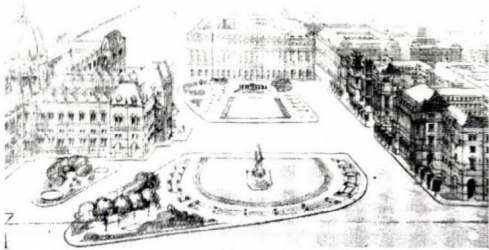
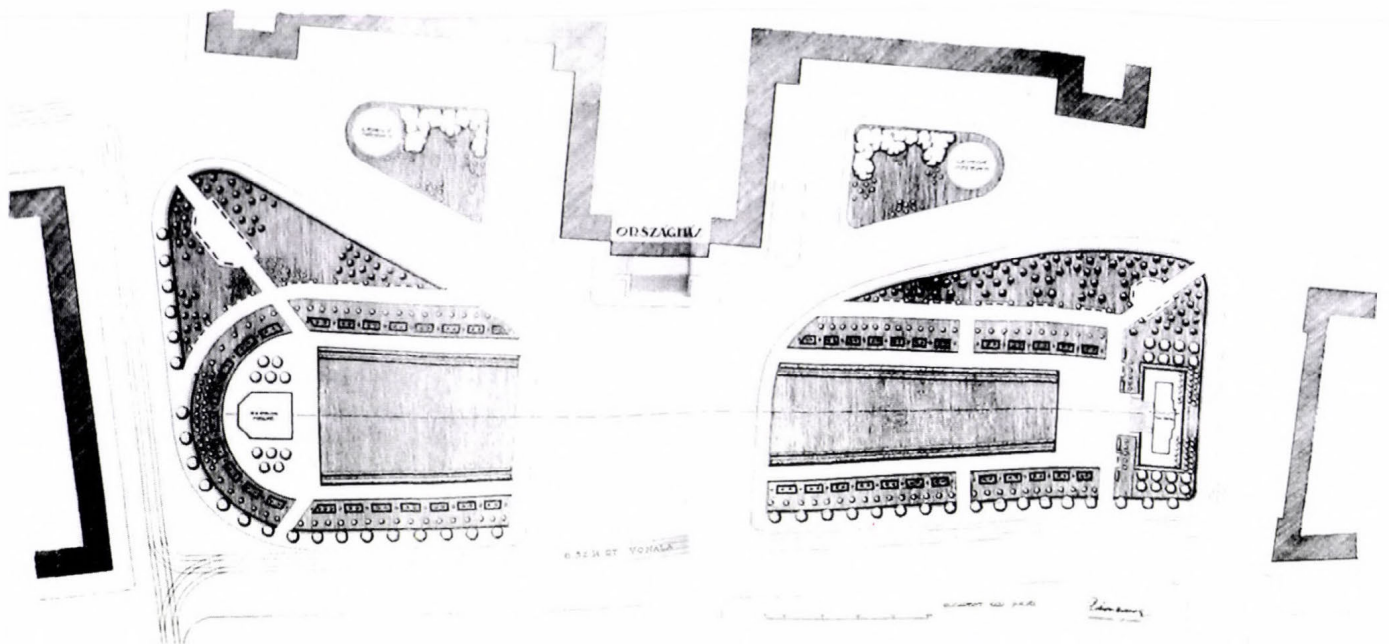
22. kép: Lechner Jenő és Rerrich Béla által készített terv látványterve, 1926.

déli épületek homlokzatának középtengelyére van szervezve. Meg kell említeni, hogy ezek az épületek ekkor még nem álltak, lényeges szabályozási alapelv volt, hogy ezeknek a később felépítendő épületeknek középületeknek kell lenniük, és a homlokzatarcitectúrát úgy kell kialakítani, hogy az a szobroknak megfelelő háttér legyen. A végül megépülő épületek nem igazodtak ehhez az előíráshoz. A terv a térformálás szerves részévé teszi a Földművelésügyi Minisztérium és a Kúria épület homlokzati síkját; a térrész keleti oldalának formavilágát ez határozza meg, míg az Országház előtti részen annak homlokzatvonalára uralkodó. A téren az autóközlekedést alárendelték a térszervezés formai megoldásainak. Növényalkalmazását tekintve jellemzőek a tervre a nagy, nyugodt gyepfelületek, a nyírt cserjesávok, illetve a Kossuth-szobor két oldalán megjelenő fasor. A déli oldal félköríves növényfelületei a térnek ezt az oldalát lezárják, az észak-déli tengely másik végpontjában álló Kossuth szobor mögött azonban a tér nincs növényfelülettel elválasztva, ami nyilvánvalóan annak köszönhető, hogy Horvay János alkotásának hátoldala is domborművekkel volt díszítve.

Lechner és Rerrich térrendezési javaslata a mai napig is meghatározó, noha teljes mértékben soha nem valósult meg. 1926-ban a Képzőművészeti Tanács tervüket kivitelezésre ajánlotta, így az a Székesfőváros Tanácsához került. Ők azonban a költségeket sokallták, és felkérték a Székesfőváros kertészeti igazgatóját, Ráde Károlyt, hogy a tervet véleményezze. Ráde kifogásolta, hogy a gépkocsiforgalmat figyelmen kívül hagyták a koncepció kialakításakor, valamint Rapaiacs Raymunnal, a korszak másik kertművészettel foglalkozó szakemberével egyetértésben ellenezte az Országház előtt a „mértni kert” kialakítását.²⁴ A Székesfőváros a kifogások megfogalmazása után megbízta a kertészeti igazgatót, hogy készítsen olyan tervet, amely „célszerűbb és lehetőleg olcsóbb”. Ráde terve kismértékben tér csak el a Lechner-Rerrich-féle koncepciótól, annak ellenére, hogy mint azt említettem nem értett egyet a formai kialakítással.²⁵ (23-24. kép) Meghagyta a hangsúlyos észak-déli tengelyt, a két szobor helyét és részben a tengely melletti geometrikus formavilágot. Ugyanakkor nem korlátozta a téren áthaladó gépkocsiforgalmat, ezek számára

24 Ráde Károly: Az Országház tér rendezése. In: *Kertészeti Lapok*, 1927. 61. oldal Rapaiacs Raymund: *Magyar kertek*. Budapest, s.a. 280. oldal. Meg kell jegyezni, hogy a korszakban az Országház előtti téren még volt gépkocsiforgalom, melyet a Lechner-Rerrich-féle koncepció a Földművelésügyi Minisztérium és a Kúria épület előtti térrészre kívánt elvezetni, úgy, ahogy az napjainkban a biztonsági megfontolások miatt van.

25 Palóczi, Lechner-Rerrich és Ráde koncepciójának összehasonlításáról ld.: Pirovits Aladár: *A Kossuth Lajos tér végleges rendezése és a Kossuth-szobor*, In: *Vállalkozók lapja*, 1927. 7-8. oldal.

meghagyta az épület előtt a két burkolt széles átlós irányú útszakaszt, és változatlan formában hagyta a rizalit két oldalán az épület előtt meglévő kisebb növényfelületeket. A középső sáv zöldfelületeinek nyugati részét pedig a gépkocsiforgalom számára kiépített út által meghatározott vonalig hozta ki. A módosított terv sokat veszített a formavilág nyújtotta egységességéből, a koncepció alárendelése a célszerűbb útvonalvezetésnek egy kevésbé feszes és kevésbé harmonikus kialakítást eredményezett. Több ütemben ugyan, de végül Ráde koncepciója épült meg, mely a mai napig nagy vonalakban megtalálható.

1927. november 6-án az Országház téren felavatták a Kossuth-szobrot. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa határozatban megállapította, hogy a tér nevét Kossuth Lajos térre változtatják.²⁶ A szoboravatáskor a keleti térrész északi, Kossuth-szobor felőli része a Ráde-féle alaprajz szerinti. (25. kép)

A KOSSUTH TÉR ALAKULÁSA 1927 UTÁN

A tér további története, az egyes térrészek kialakítása lényegében az emlékművek körül szerveződött. 1934-ben állították fel az északi kertben Tisza István szobrát²⁷, ekkor a korábnál egyszerűbb, de ahhoz nagyon hasonló kialakítást nyert ez a térrész, melyről az 1937-es kataszteri térképről alkothatunk képet. Szintén ezen a térképen látszik, hogy a felmérés készületek az ebben az évben felavatott Rákóczi-szobor²⁸ környezetét is a Ráde-féle módosított terv szerint építették meg. (26. kép)

A II. világháború után elbontásra került gróf Andrassy Gyula és Tisza István szobra is. Horvay Kossuth-szoborcsoportja helyére 1952-ben került a mai napig is látható emlékmű, melynek főalakját Kisfaludy Stróbl Zsigmond készítette, a mellékalakok Kocsis András és Ungvári Lajos munkái. 1975-ben helyezték el az északi kertben Károlyi Mihály²⁹, majd 1980-ban a déli kertben József Attila szobrát³⁰. A keleti térrészben 1965-óta áll az országzászló³¹, 1991-ben, majd 1996-ban került sor két 1956-os emlékmű

26 „A tanács tudomásul vette, hogy a Fővárosi Közmunkák Tanácsa 1927. nov. 2-án kelt 10.128. számú határozatával az V. kerületi Országház teret Kossuth Lajos térnek nevezte el, egyúttal megtette a tér elnevezésének gyakorlati alkalmazása iránt szükséges intézkedéseket. Kelt Budapesten a székesfőváros tanácsának 1927. november 3. napján tartott ülésén.” Fővárosi Közlöny, 1927. 2765. oldal

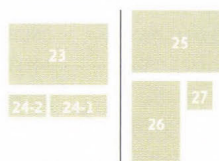
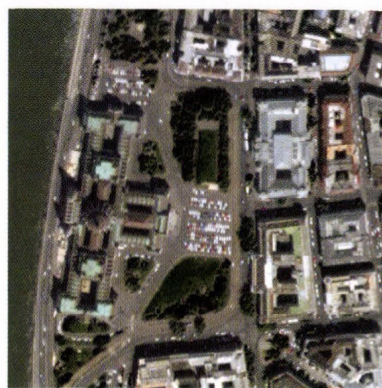
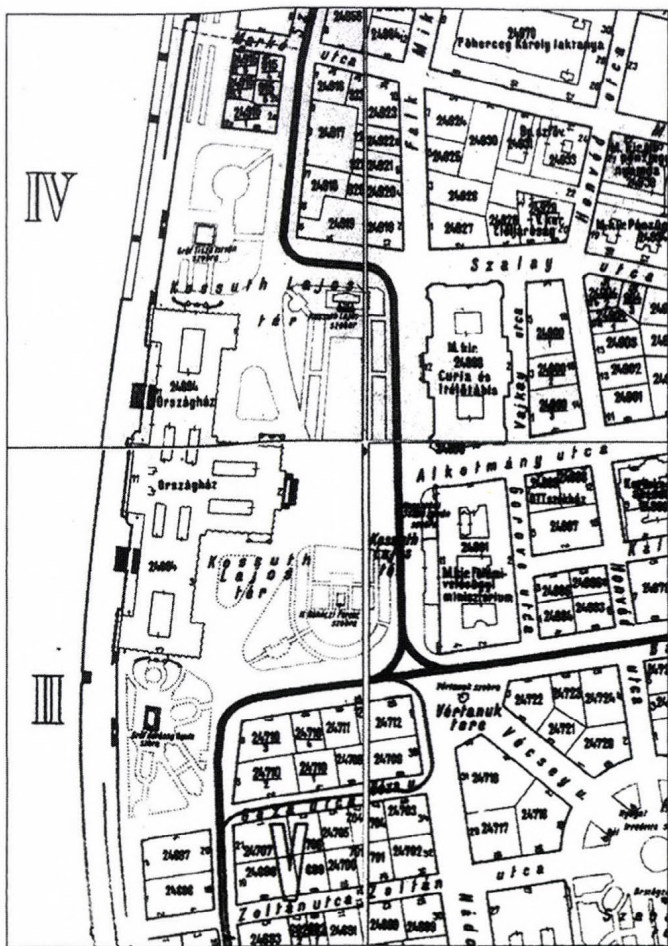
27 A szobor Zala György, Orbán Antal, Foerk Ernő munkája.

28 A bronzszobor Pásztor János szobrász, a svéd gránit talapzat Györgyi Dénes építész munkája.

29 Varga Imre bronzszobor

30 Marton László bronz szobor

31 Az eredeti országzászló szobrászati kialakítását Kisfaludy Stróbl Zsigmond tervezte.

- 23. kép: Ráde Károly terve, 1926.
- 24. kép: Ráde Károly látványtervei, 1926.
- 25. kép: Légifotó 1927 után
- 26. kép: Részlet Budapest Főváros kataszteri térképéből. 1937.
- 27. kép: Jelenlegi állapotot bemutató légifotó

elhelyezésére.³² 2002-ben került a déli kert vilámlamossíneken túli részébe Kovács Béla szobra³³. 2007. márciusa óta áll az új országzászló a téren.³⁴

A téren 1927-óta nagyarányú térépítészeti változtatások nem történtek, lényegében a Ráde-féle koncepció egyszerűsített, de alapszerkesztésében megmaradt formája látható. Az 1950-es, majd az 1970-es években történtek ugyan átalakítások, ezek közé tartozik, hogy a központi tér szilárd burkolatot kapott, a Rákóczi szobor

környezetében pedig megszűntek a burkolt sétányok és egységes zöldfelület jött létre.

A tér napjainkban már nem őrzi a valaha egységes hármastér jellegét, az északi és déli mellékterek leszakadnak.

A reprezentációs és biztonsági szempontok fokozott érvényesülése miatt csökkent a Kossuth tér városi tér jellege, nagy részben kihasználatlanná vált, vagy éppen parkolóként funkcionál. (27. kép)

³² 1956-os emlékművön Gömbs László domborműve látható, a 'Forradalom lángja' emlékmű Lugossy Mária munkája.

³³ Kligl Sándor alkotása
³⁴ Környezetrendezési terveit Nemes Zoltán készítette.

II. A JÖVŐ VÁLASZAI

2007. májusában az Országgyűlés Hivatala térépítészeti tervpályázatot írt ki a Kossuth tér rendezésére. A pályázat jelentősége abban rejlik, hogy nyolcvan év után lehetővé tette, hogy újra az egész teret egységben kezelő, átfogó rendezési koncepció születhessen. A kiírás és a bírálóbizottság zárójelentése szerint a pályázat célja, hogy a „városrésznek karaktert adó, korszerű, többfunkciós városi köztér-közpark együttes jöjjön létre, mely találkozóhely és pihenőterület, ugyanakkor a környező utcák gyalogos forgalmának átvezetését és összekapcsolását is szolgálja.”³⁵

A 14 pályamű értékelését követően a bírálóbizottság a pályázatot eredményesnek ítélte, és az I-III. helyezett mellett két pályaművet kiemelt megvételben, négy pályaművet pedig megvételben részesített.

A tér történetét vizsgálva megállapítható, hogy a térre készült öt jelentős terv – Steindl 1884-es terve, Palóczy 1900-as és 1927-es koncepciója, Lechner Jenő és Rerrich Béla 1926-os terve, és Ráde Károly 1927-es módosított elképzelése – igen fontos térszervezési és koncepcionális alapkérdéseket vet fel. A továbbiakban azt vizsgálom, hogy a pályázatra benyújtott tervekben ezek a kérdések megjelennek-e, valamint, hogy a tervezők milyen attitűddel válaszolnak rájuk.

XXI. SZÁZADI VÁLASZOK STEINDL KONCEPCIÓJÁRA

Steindl Imre 1884-es koncepciójának két legfontosabb eleme, hogy a „hármastér” egységes

kialakítású, valamint hogy a keleti térrész szimmetrikus elrendezésű. Az előbbi kérdésre a 9-es sorszámú pályamű³⁶ rekonstruktív jellegű modernizálással válaszol.³⁷ (28. kép) A terv az északi és a déli kert esetében a Steindl-féle szimmetrikus, egységes elrendezést valósítja meg, a kialakítás formavilágát tekintve összecseng, azonos elemekkel dolgozik, mint a keleti térrész esetében. Az északi kert kialakítására jellemző a rekonstruktív jelleg, az alaprajzi formák az 1920-as évek északi kertre készült kialakítását fogalmazzák át mai formanyelvre.

Az 1-es és 12-es sorszámú pályaművek³⁸ modernizálva³⁹ foglalmazták újra az eredeti térszerkezetet. (29.-30. kép) Mindkét pályamű törekszik a három térrész egységes formanyelvű kialakítására. Az 1-es sorszámú pályamű ezt azonos geometrikus rendbe szervezett elemekkel és egységes formanyelvvel, míg a 12-es sorszámú pályamű azonos burkolatok kialakításával, és a térszervezés egységével éri el. Formai ellenpontozás⁴⁰ jelenik meg a 14-es sorszámú pályaműben.⁴¹ (31. kép) A terv formailag nem tartotta meg a Steindl-féle egységes kialakítás elvét, a koncepció a merész újításokon alapul. A felületarányok és formai kialakítás is eltérő az egyes téregységek tekintetében.

A 8-as és 11-es sorszámú pályamű⁴² a mentális ellenpontozás attitűdjével reagált. (32-33. kép) Mindkét terv teljesen eltérő koncepciót kíván megvalósítani a melléktereken, melyek eltérnek a keleti térrész, és egymás szerepétől is. A 8-as számú pályamű formailag is két egészen más mellékteret fogalmaz meg, melyek a jelenleg ott található szobrok eszmei tartalmára kívánnak utalni. A József Attila szobrával jelölt térrész a költői, álmodozó világot szimbolizálja,

35 Részlet a zárójelentésből.

36 Tervező: Panda Pont Kft

37 „megújítás történelmi előzmény alapján, kis mértékben a mai igényekhez igazítva” Balogh Péter István: i.m. 41. oldal

38 1-es sorszámú pályamű alkotói: GARTEN Stúdió Kft. Szloszjár György, Vastagh Gabriella, Massány Edina, Remeckzi Rita, Stéhl Zoltán, Steffler István, Bokker István, Volkai János, Sulyok Andor, Pelle Ervin, Aniotné Kallay Gizella

12-es sorszámú pályamű alkotói: Budapesti Corvinus Egyetem Kert- és Szabadtértervezési Tanszék Jámbor Imre, Balogh Péter István, Almási Balázs, Böcs Beatrix, Csepely-Knorr Luca, Fally Veronika, Térpó Veronika, Varga Eszter, Kiss Csaba

39 „megújítás történelmi előzmény alapján, nagymértékben a mai igényekhez igazítva” Balogh Péter István: i.m. 42. oldal

40 „megújítás korábban 'nem indokolt' vagy nem lehetséges minőség megteremtésével, (bátor) új karakter kialakításával.” Balogh Péter István: i.m.: 43. oldal. Formai és mentális ellenpontozás közötti különbségtételt azért tartom fontosnak, mert az eredeti térszervezési koncepció mindkét szempontból egységesnek képzelte el a három térrészt. A teljesen eltérő funkció, mentális jelleg megjelenése ellenpontozás lehet, annak ellenére, ha a kialakítás formailag egységes is.

41 A 14-es sorszámú pályamű alkotói: CÉH-PROJEKT Kft. Somogyi Miklós, Komlósné Hlatky Katalain, Takács Ákos, Fazekas Csaba, Müller Ferenc, Bánszky Szabolcs, Ferenc Dániel, Keresztes Zsolt, Maurer Klimes Ákos, Kiss Gergely, Kovács Árpád, Muszbek Johanna, Pozsár Péter, Szohr Gábor, Tihanyi Dominika, Horváth Liliána, Kapinya Tünde

28. kép: 9-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: Panda Pont Kft

29. kép: 1-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: GARTEN Stúdió Kft.

30. kép: 12-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: Budapesti Corvinus Egyetem, Kert- és Szabadtértervezési Tanszék

míg az északi térrész Károlyi Mihály szobrával a racionális világ metaforája, szigorú geometrikus rendbe szervezett formai megoldásokkal.

A 11-es sorszámú pályamű formailag kevésbé eltérő két koncepciót javasolt a két melléktérre, mentálisan, tematikáját illetően azonban nagyon erős ellentétzés érvényesül. A két melléktér mint a „vizek kertje” és „zen kert” került megfogalmazásra, amely a tér rendeltetésbeli és szellemi egységét erőteljesen ellentétezza.

Az 1-es, 3-as, 4-es, 5-ös pályaművek⁴³ modernizált formában jelenítették meg Steindl másik fontos alapelvét, a szimmetrikus kialakítást, valamint az ezt erősítő kettős díszkutat. (29., 34-36. kép) A tér leginkább szimmetrikus kialakítását az 1-es pályamű terveiben láthatjuk. Az azonos elemekből való építkezés, és szimmetrikus kialakítás a steindli elképzelés modern formanyelv szerinti megfogalmazása. A kettős díszkút motívuma három terven jelent meg, a 3-as, 4-es és 5-ös pályaműben, az eredetivel teljesen eltérő formavilággal. Az ezen motívumot

II. ÜTEM

42 8-as sorszámú pályamű alkotói: LÉPTÉK-TERV Bt.

Szakács Barnabás, Komlósné Hlatky Katalin, Bojti András, Vonnák Kata, Nagy Katalin, Tóth Tibor, Lengyel Sándor, Jáger Tünde, Szabó Franciska, Tóth Eszter, Gedei Gábor, Molnár István

11-es sorszámú pályamű alkotói: Városi Tűjkép Csoport Kft., Zsuffa és Kalmár Kft., P-ART Műterem

Pyka Zolt és Szöllösy Barbara, Zsuffa Zolt, Papp Glória, Fejes Tamás, Sirbek Etelka

43 3-as sorszámú pályamű alkotói: S73 Kft.

Dr. Balogh Péter István, Gyüre Borbála, Hómann János, Kuti Zalán, Mohácsi Sándor, Pécsi Máté, Pintér Klára Katalin, Radics Mónika, Gergely Antal, Barkács Gyula, Sadecky Alajos, Csábi Gábor, Volkay János 4-es sorszámú pályamű alkotói: Sándor Kertépítész Kft. Sándor János, Gulyás Imre, Sándor Gábor, Kun Béla, Béres Mihály, Sándor Tamás

5-ös sorszámú pályamű alkotói: Studio ARS LOCI Kft.

Fazakas Gábor, Haluska János, Karlócainé Bakay Eszter, Karlócai Péter, Vámos István

31. kép: 14-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: CÉH-PROJEKT Kft

32. kép: 8-as sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: LÉPTÉK-TERV Bt

BUDAPEST, V. KER. KOSSUTH TÉR FELSZÍNI RENDEZÉSE TÉREPÍTÉSZETI TERVPÁLYÁZAT Környezetalkítási koncepcióterv N=1:500 2

használó pályaművek közül csak az 5-ös hivatkozott erre az elemre, mint Steindl elképzelésének újrafogalmazására.

A szimmetrikus kialakítás ellenpontozása jellemzi a 14-es és a 10-es⁴⁴ sorszámú pályaműveket, melyek határozottan ennek felbontására törekednek. (31., 37. kép) A burkolt és növényzettel fedett térrészek arányában határozottan más karaktert kívántak adni a keleti térrész északi és déli oldalának.

PALÓCZI 1900-AS TERVI ALAPELVEINEK MEGJELENÉSE A PÁLYAMŰVEKBEN

A pályázati tervek vizsgálatakor szinte mindegyiken megtalálható a központi tér, a fórum a kompozíció részeként. Palóczy koncepciójának modernizált változatai közé tartoznak azok a pályamunkák, amelyek egységes nagy burkolt felületként kezelik az épület előtti teret. Ilyenek az 1-es, a 3-as a 4-es és 5-ös pályaművek. (29., 34.-36. kép) A központi tér, fórum térrész mint funkcionális elem megjelenik másik két

terven is, ezekben azonban a modernizálás formai szempontból nem tetten érhető. A 7-es⁴⁵ és 12-es sorszámú pályaműveken ugyanis az északi-déli tengely, valamint a Néprajzi Múzeum és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium épületének homlokzati vonala mint tengely, a szerkesztésben fontosabb szerepet kap, a fórum tér formai kialakításában ez is meghatározó. (30., 38. kép)

PALÓCZI ÉS PIROVITS 1926-OS ALAPELVEINEK MEGJELENÉSE A PÁLYAMŰVEKBEN

Palóczy és Pirovits terveinek legfontosabb kérdései közé tartozik a Parlament tengelyének hangsúlyozása, valamint az, hogy a Parlament terét le akarták választani a tér többi részétől, és ezáltal a várostól is. Mindkét kérdés olyan, ami a pályaművekben is hangsúlyos kérdés. Több kortárs térépítészeti megoldással hangsúlyozott középső tér található a pályaművekben. Az 1-es sorszámú pályaműben a hangsúlyozott, az Országház tengelyére szervezett középső

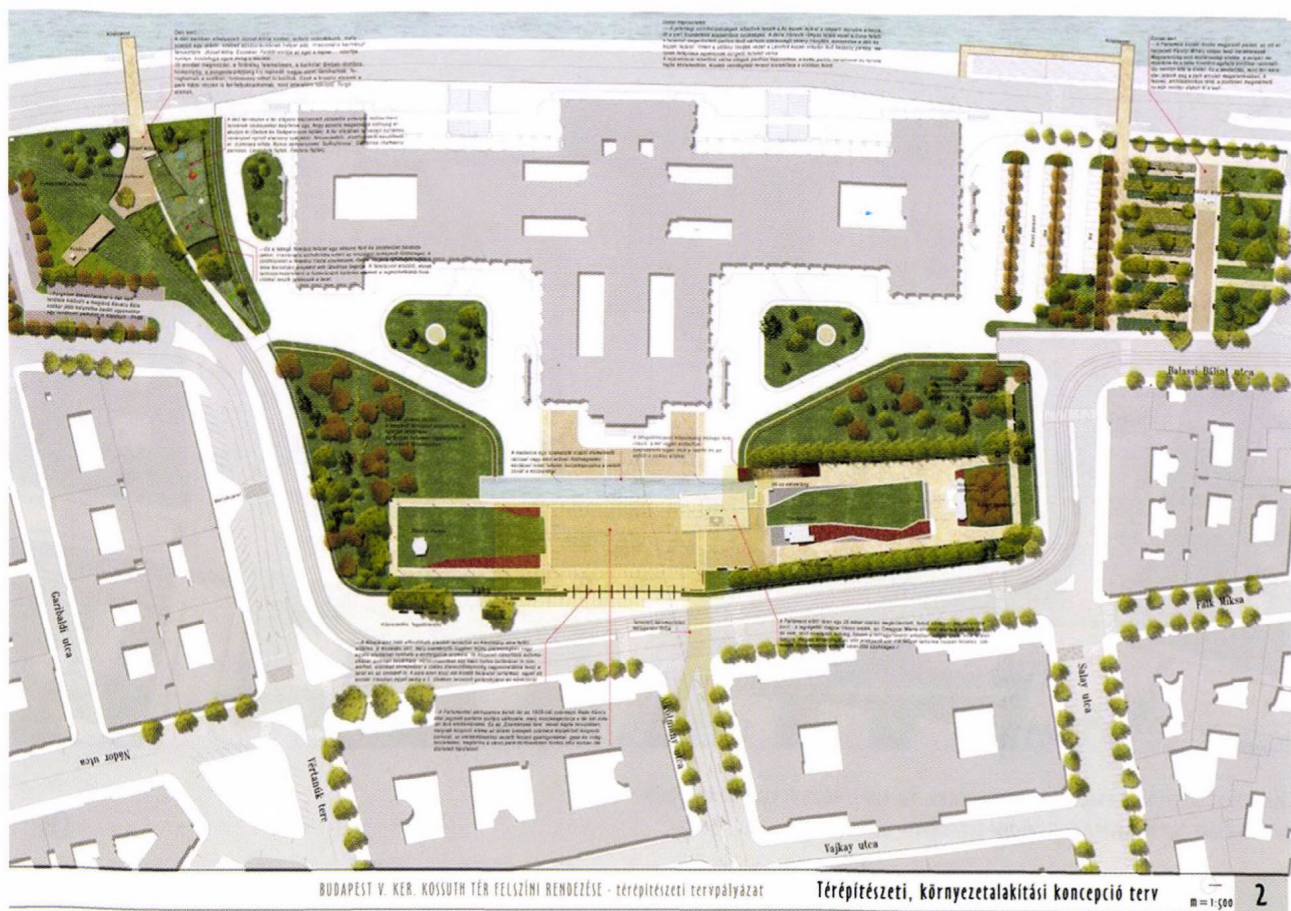
44 A 10-es sorszámú pályamű alkotói: Tervezők:

4D Tájépítés Iroda
Fekete Albert, Balogh Andrea,
Bogner Zsuzsanna, Majoros
Csaba, Csics Dóra, Töröcsik
Ambrus, Viezner Judit, Csoska
Izabella, Vitéz Sándor

45 A 7-es sorszámú pályamű alkotói:

GELESZ és LENZSÉR Kft.
G. Lenzsér Ágnes, Locsmándi
Gábor, Nádaí Brigitta,
Visnyei Ilona, Hobl Géza, Kovács
Lászlóné, Bujdosó Attila,
Gelesz András, Gyulai Attila,
Payr Anna, Sajfranka Péter,
Steiner Balázs Miklós,
Vértessy László

46 „megújítás új (korábban
,nem indokolt' vagy nem lehetséges)
minőség megteremtésével, a környezethez
való (stílári) illeszkedés igényével.”
Balogh Péter István:
i.m.: 43. oldal

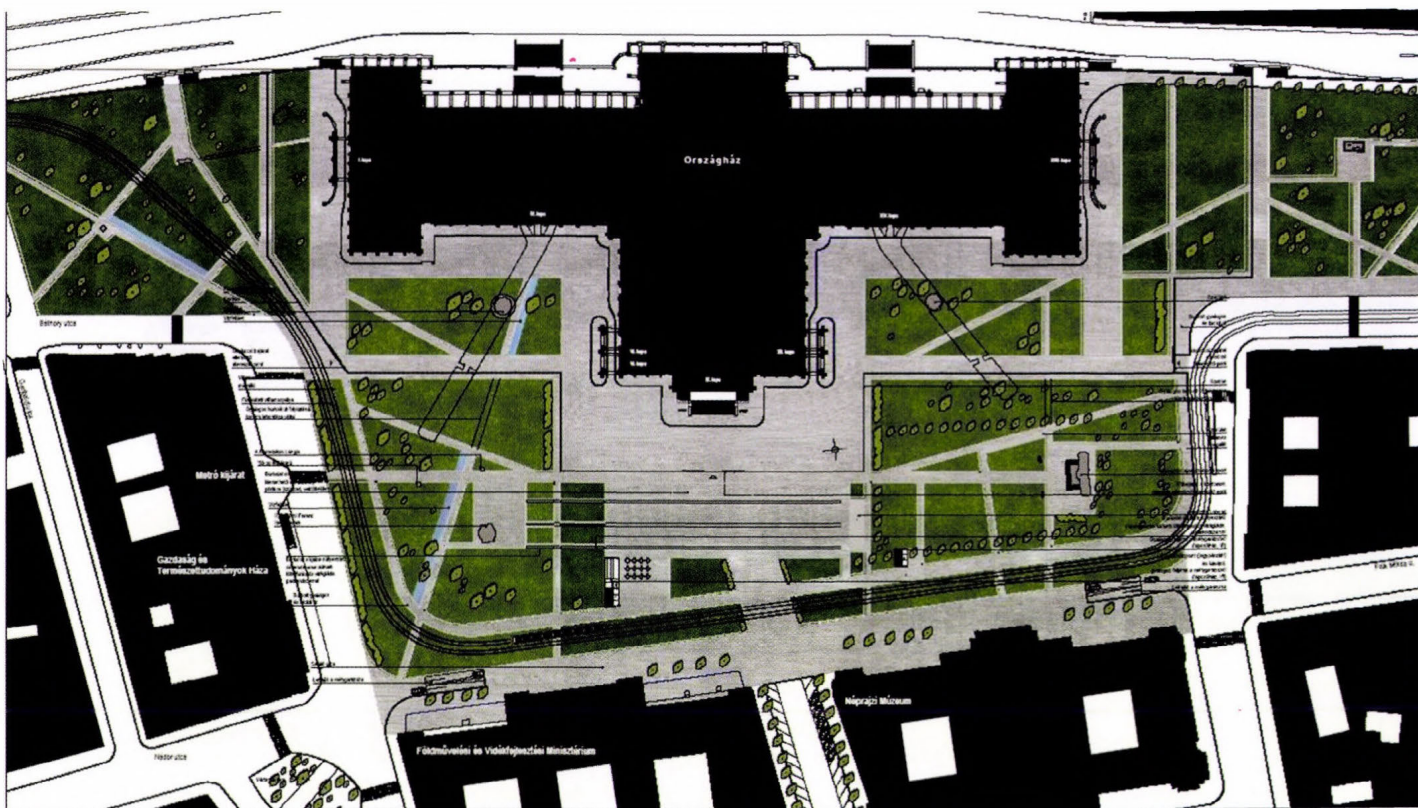
burkolt felületben tengelybe helyezett, időszakosan működtetendő víz-architektúra látható. (29. kép) Az 5-ös számú pályamű koncepciója szerint a tengely más színű burkolattal kiemelt, ezáltal hangsúlyozott.

A Parlament tengelyének kiemelési lehetőségei közé tartozik a szobor tengelyben való elhelyezése. A 20-as években Kossuth, mint azt említettem, az alkotmányos rend jelképe volt. Napjainkban a független magyar állam, és az alkotmányos rend jelképe sokkal inkább az országzászló. A Magyar Köztársaság lobogójának az Országház tengelyében való elhelyezése jelenik meg a 3-as sorszámú pályaműben. (34. kép)

A Parlament terének leválasztása a tér többi részéről komplex, és sok pályaműben megjelenő kérdés. A pályázat-kiírásban szerepelt a biztonsági zóna szélén létesítendő kerítés kérdése. A 20-as években ilyenfajta elhatárolás nem volt, és nyilván Palóczy koncepciójának kidolgozásakor sem ilyenfajta elválasztásra gondolt. Ugyanakkor a kiírási feltételnek való megfelelésre törekvés sok olyan koncepciót szült, mely

a Palóczy-féle kérdésre adhat választ. A biztonsági zóna határán több tervben víz-architektúra jelenik meg az elválasztás megoldásaként. A jellemzően hosszanti tengelyre szervezett nagyméretű medencék erősen határolják a Parlament előtti teret, és fizikai leválasztást biztosítanak. Erre példa a 8-as számú pályamű, a 12-es és a 10-es számú pályamű. (30., 33., 37. kép) Ugyanakkor, noha a cél részben ugyanaz volt, mint az 1926-os koncepciónál, a vizuális hatás éppen ellenpontozza azt, hiszen a kerítésnek a főhomlokzat erőteljesen kiugró rizalitja és a főbejárat előtti megszakítása éppen a vizuális egység biztosítását segíti elő, a térre érkező látogató egységben látja az egész teret. Ilyen típusú lehatárolás tehát nincsen, ami a Palóczy koncepció legalább annyira lényeges eleme.

A 4-es sorszámú pályamű a két térrész lehatárolását a terepszint változásából adódó lehetőséggel oldja meg, és a két egységet szintkülönbséggel választja el. (35. kép) A tér vizuális egysége ebben az esetben szintén megmarad, hasonlóan a vízmedencés megoldáshoz. A 7-es sorszámú pályamű koncepciója szerint

BUDAPEST, V. KER KOSSUTH TÉR FELSZÍNI RENDEZÉSE TÉRÉPÍTÉSZETI TERVPÁLYÁZAT
TÉRÉPÍTÉSZETI, KÖRNYEZETALAKÍTÁSI KONCEPCIÓ TERV M=1:500

a Kossuth tér egészen a mai villamossínek vonaláig terjed, a két egység lehatárolását ebben a vonalban oldja meg erőteljes zöldsáv létrehozásával. (38. kép) Ugyanez jelenik meg a 11-es sorszámú pályaműben. (33. kép) Bár koncepciójuk lényeges, a zsűri által is kiemelten fontosnak tartott eleme a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, valamint a Néprajzi Múzeum homlokzatáig terjedő egységes burkolattal, a tér épített térfalakig tartó egységes kialakítása, a gyepten vezetett villamossín mellett kialakított cserjesáv zöld térfalként azonban vizuálisan lehatárolja a Kossuth tér Parlament előtti téregységét, így az épített térfalakig tartó egységes tér csak alaprajzilag valósulhat meg.

LECHNER ÉS RERRICH 1926-OS TÉRRENDEZÉSI ALAPELVEINEK MEGJELENÉSE A PÁLYAMŰVEKBEN

A Lechner-Rerrich tervezőpáros igen jelentős térszervező, kompozíciós szerepet szánt a tér észak-déli tengelyének, valamint a környező épületek tengelyeinek. Ez a két kérdés az, ami

a tér kialakulásától kezdve ismétlődően visszavisszatérő kérdés.

A tengely hangsúlyozása, kiemelése, ennek más elemekkel való erősítése kortárs eszközökkel legerőteljesebben a 7-es számú pályaműben jelenik meg. (38. kép) A tervben egyszerű vonalvezetésű, de igen nagyméretű víz-architektúrák, és ezek falai erősítik a történelmi tengelyt.

A 9-es sorszámú pályamű alkotói az épület Steindl-féle térszervezéséhez kívántak visszanyúlni, és azt a téren stilizáló⁴⁶ formában megvalósítani. (28. kép) Az épület barokkos térszerkezetéhez a tervezők ugyanilyen stílusú, de a mai igényekhez formált szabadtér-rendszert kívántak kialakítani. A két szobor környezetének formailag igen hasonló kialakítása, valamint a Rákóczi-szobortól induló burkolt sétány is az észak-déli tengelyt hangsúlyozza.

A két szobor közötti tengely ellenpontosítása, a két tér teljesen külön kezelése jelenik meg a 14-es sorszámú pályaműben. (31. kép) A lovas szobor körüli tér lesüllyesztésével a vizuális tengely is ellenpontosításra kerül. Szintén a tengely ellenpontosítására került sor a 10-es sorszámú

33

34

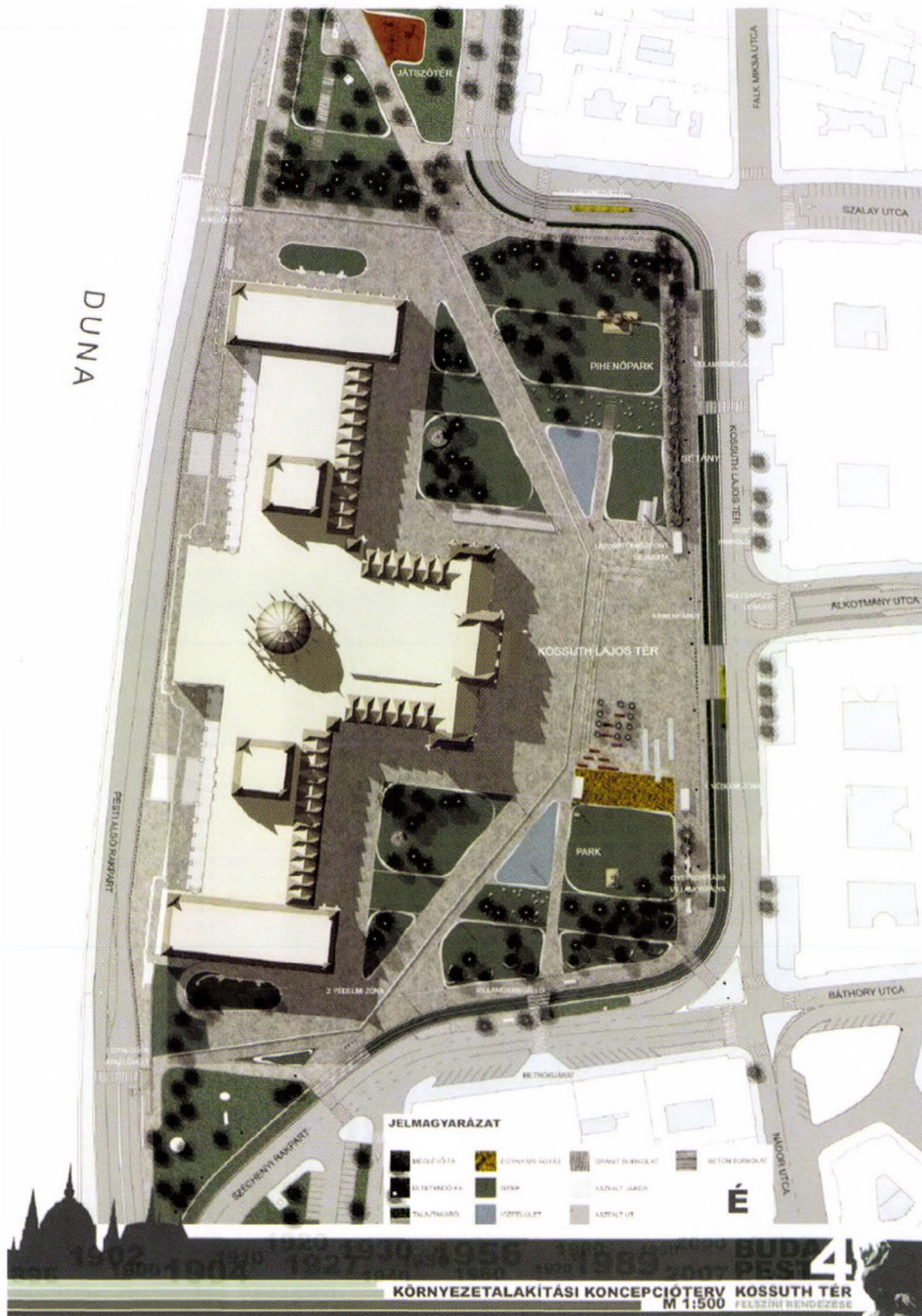
33. kép: 11-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: Városi Tájkép Csoport, Zsuffa és Kalmár Kft., P-ART Műterem

34. kép: 3-as sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: 573 Kft

pályaműben kidolgozott koncepcióban is. (37. kép) A terven a zöldfelületek és a mellettük kialakított sétány vonalvezetése oldja a tér tengelyességét.

A környező épületek közül a tervekben leginkább a Néprajzi Múzeum- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium homlokzatvonalai jelenik meg, modernizáló válaszként az 1926-os tervre. A 3-as sorszámú pályaműben az eltérő szögben álló tengelyek vonala két szélesebb, burkolt felületként jelenik meg karakteresen.

(34. kép) A Parlament kiugró rizalit-vonalának meghosszabbításában a burkolt felület iránya ahhoz igazodik, a keleti oldalon lévő fasor melletti sétány viszont az épített keleti térfal vonalát követi. A 12-es sorszámú pályamű a vízmedence által erőteljesen lehatárolta a Parlament terét, a védőtávolságon kívüli térrész a koncepció szerint a városhoz tartozik. (30. kép) A központi térrész határoló vonalait a két eltérő szögben álló épület homlokzatvonalai határozzák meg. A Múzeum és a Minisztérium előtti térrészre azonban kifut a tér díszburkolata, és

a forgalomcsillapítás miatt ez a terület is a Kossuth tér része lehet vizuális értelemben is. A tér valóban az épített térfalakig terjeszkedhet. Az épületek tengelyeinek az alaprajzi szerkesztésben való használata megjelenik a 11-es sorszámú pályaművön is. (33. kép) Itt azonban csak a vilamossín mellett futó burkolt felület őrzi a múzeum és a minisztérium homlokzatának vonalát. A többi észak-déli irányú tengely a Parlament vonalait követi, még a szobrok összekötése esetében is, ezáltal ellenpontozva a két szobor közötti tengelyt.

Räde Károly módosított tervében a Lechner-Rerrich tervhez képest erőteljesebben zárta le a keleti térrészt az északi és a déli oldalon, valamint ellentétben a tervezőpárossal, akik a lovas szobrot gyepebe állították, ő ezen a részen is burkolt felületet létesített. A tér fasorokkal történő lezárása a Räde-féle koncepcióhoz hasonlóan, de formailag modernizált változatban jelenik meg a 3-as számú pályaművön, és éppen ezt a lezárást akarta ellenpontozni a 12-es sorszámú pályaművön azáltal, hogy a gyepterületeket a fasorokon túlra futatta ki. (30., 34. kép)

A ÁTTEKINTŐ HELYSZÍNRAJZ A TELJES TERVEZÉSI TERÜLETRE 1 : 1000

BUDAPEST, V. KER. KOSSUTH TÉR FELSZÍNI RENDEZÉSE - TÉRÉPÍTÉSZETI TERVPÁLYÁZAT

35. kép: 4-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: Sándor Kertépítész Kft

36. kép: 5-ös sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: Studio ARS LOCI Kft

Råde koncepciójának másik eleme a szimmetrikusan, kissé átlós irányban megjelenő két burkolt út, ami a gépkocsiforgalmat szolgálta ki. Ma már az áthaladó gépkocsiforgalom elképzelhetetlen a téren, ettől függetlenül a Råde-féle két út több terven is megjelenik. Az 5-ös, a 8-as és 9-es sorszámú pályaművön az eredetihez igen hasonló kialakítással, a 4-es és 7-es sorszámú pályaművön modernizált formában, hiszen itt nem az épület előtti kis kerteket választja el a tér nagyobb zöldfelületétől, hanem az út két oldalán egy formailag egységes, összefüggő

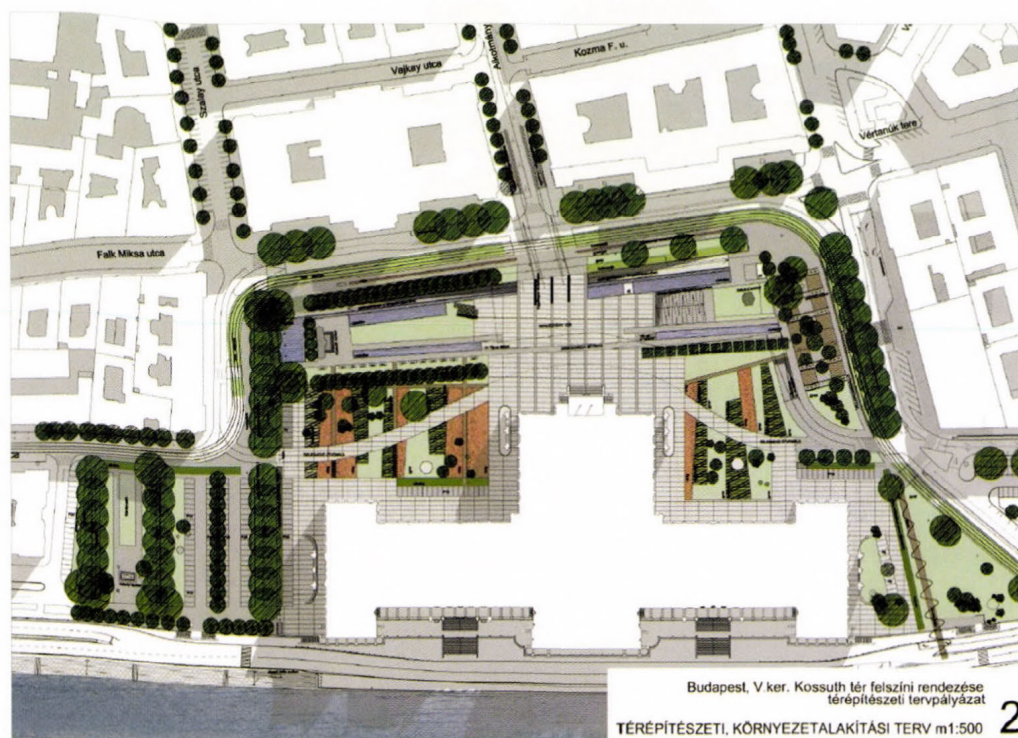
térrész van, amit „kettévág” az út. (28., 32., 35., 36., 38. kép) A 3-as, 11-es, 12-es és a 10-es sorszámú pályaműben a körüljárhatóságot megtartották a tervezők, azonban a hangsúlyos utak nem jelennek meg, a megoldások inkább a Lechner-Rerrich koncepció modernizált változatai. (30., 33., 34., 37. kép)

A Kossuth tér történetében jól nyomon követhetőek azok a változások, amelyek a főterekre jellemzőek. A változó történelemszemlélet más és más, példaképeknek tartott, történelmi

37. kép: A 10-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója

38. kép: a 7-es sorszámú pályamű egész térre vonatkozó térépítészeti koncepciója. Tervező: GELESZ és LENZSÉR Kft.

Budapest, V ker. Kossuth tér felszíni rendezése térépítészeti tervpályázat
TÉREPÍTÉSZETI, KÖRNYEZETALAKÍTÁSI TERV m1:500 2

személyiségeknek kívánt emlékművet állítani a téren, a fejlődő város pedig fokozatosan egyre jobban a közlekedésszervezés kiszolgálásának megfelelően kívánta átalakítani a teret, növelni a burkolt felületeket. A változások új és új megoldási javaslatok születését idézték elő, melyek azonban alapvetően felvetik ugyanazokat a kérdéseket a térszervezéssel kapcsolatban, melyek a mai napig is aktuálisak. A hihetetlenül gazdag forrásanyag, ami a különböző folyóiratokban a tér történetével, az egyes koncepciókkal kapcsolatban fennmaradt, bőséges alapot adott

a kutatáshoz. Tanulmányomban azokat az alapvető kérdéseket kívántam bemutatni, melyek a tér története során meghatározóak voltak, és a XXI. századi tervezőket a megoldási lehetőségeik ugyanúgy foglalkoztatják, mint elődeinket. Remélhetőleg a 80 év után megszületett egységes koncepció megvalósulása által megválaszolja a tértörténet során felmerülő kérdéseket, és a bemutatott pályaművek a jövő generációk számára ugyanolyan értékes forrásként szolgálnak majd, mint napjaink tervezőinek a múlt koncepciói.

Summary

THE MAIN SQUARES – the agora in the ancient Greek cities and the squares surrounding the medieval city halls- have always played a special, double role throughout their history. They have been the centres of the city management, that is why they have acquired a representative character, and they have also been the scene of (community) social life. During their history, the design and the fiction inhabitants attributed to them have also changed.

Act LVII. in 1880 decreed "... a permanent building for the two houses of the Hungarian Parliament to be built". The Board of Public Works chose Tömő Square to be the site of the building of great significance both for the country and the capital. The Board issued a competition for the designs of the building and the square surrounding it. Imre Steindl, who was commissioned the work, also drew up the main structure of the square. The building of the representative centre of the Hungarian legislation was completed in 1886 in neo-Gothic style. The former Tömő Square has become the most significant square of the country.

The square has changed a lot since the turn of the century: many concepts were created, every historical period and political era wanted to transform it according to their taste. The name has also changed from Tömő Square to Parliament Square and then to Kossuth Lajos Square. Statues and monuments have been erected and replaced on the square, making it easy to follow the political changes of the century. Inevitably, the development of urban traffic has also contributed to the alteration of the structure of the open space. The form of the urban space, as it is today, is based on a concept dating back to the 1920's, but it has witnessed many gradual and small-scale modifications which have not effected the general layout.

In May 2007 an urban space design competition was announced by the Office of The National Assembly. The significance of the competition lay in the fact that after 80 years of minor alterations it viewed the area as a whole, and called for an all-inclusive general concept for the design of the square. My study analyses and assesses in a structured, uniform manner the solutions that various designer teams have given to the above problem.